

Oraclum istraživanja, Rujan 2021.

ŠTO DONOSI ZABRANA RADA NEDJELJOM?

Ekonomska analiza učinaka i posljedica zabrane rada nedjeljom

Dr.sc. Vuk Vuković¹

¹ U istraživanju su, u prikupljanju, pripremi i analizi podataka, pomogli Matej Vedak i Eva Brčić. Autor im zahvaljuje na pomoći.

Sažetak

Cilj ovog istraživanja je dati javnosti detaljnu ekonomsku analizu učinaka i posljedica uvođenja zabrane rada nedjeljom u maloprodaji. Argumenti koji najavljuju zabranu rada nedjeljom počivaju na dva temeljna narativa: poštivanje hrvatske tradicije i Zakona o radu, te ideji da će se potrošnja ostvarena nedjeljom preliti na ostale dane u tjednu odnosno da neće biti negativnih učinaka zabrane.

Koristeći realne brojeve o dnevnom prometu po dućanima, plaćama radnika koji rade nedjeljom, i poreznim davanjima u maloprodaji, u istraživanju je izračunat konkretan potencijalni učinak najavljene zabrane rada nedjeljom, vodeći računa o svim primarnim i sekundarnim posljedicama zabrane. Ovo je stoga prvo javno istraživanje u Hrvatskoj koje, koristeći stvarne mikroekonomske podatke na dnevnoj razini, u potpunosti računa i modelira sve potencijalne učinke najavljene zabrane rada nedjeljom.

Istraživanje dovodi u pitanje oba temeljna narativa. Argument o poštivanju tradicije nije logički konzistentan jer dopušta previše iznimaka zbog kojih dvije trećine onih koji rade nedjeljom i dalje nastavljaju raditi nedjeljom, dok će **tek 2,3% svih zaposlenih, ponajviše iz maloprodaje, biti oslobođeno rada**. U Hrvatskoj 7% ljudi redovito radi nedjeljom, dok 23% radi povremeno, za vrijeme turističke sezone. Uvođenje iznimke od 16 radnih nedjelja za vrijeme sezone stoga **ne oslobađa rada nedjeljom najvećeg broja radnika, onih sezonskih**, ne ostvarujući time svoj temeljni politički cilj. Osim toga, iznimka od 16 radnih nedjelja pretežito ide u korist velikim trgovačkim lancima naspram malih trgovina, **narušavajući ustavnu odredbu o pravu tržišnog natjecanja**.

Argument o prelijevanju potrošnje pak negira negativne učinke koji su nastali u svibnju 2020. kada je Vlada zabranila rad na 4 nedjelje. Iako je djelomice došlo do prelijevanja potrošnje na ostale dane u tjednu, promet u maloprodaji u svibnju ipak je pao, i to prvenstveno kao posljedica zabrane rada nedjeljom, a tek onda kao posljedica učinka COVID pandemije na turističku sezonu. Na temelju tog primjera izračunat je ukupni potencijalni učinak na maloprodaju u slučaju uvođenja zabrane rada: **očekuje se pad prometa u maloprodaji od 3% godišnje** u prosjeku za čitavu industriju (gdje će veliki lanci imati manji pad prometa, a mali lanci nešto veći). Osim toga očekuje se **pad plaća radnika do 4%, te pad broja zaposlenih u maloprodaji**. Ukupni negativni učinak na **BDP biti će manja stopa rasta za oko 0,4 postotna poena** u prosjeku, a možemo očekivati i **167 milijuna kuna manje prihode od PDV-a**.

Akumulirano kroz godine ovakvi učinci mogu biti značajni stoga je **jedinstveni zaključak istraživanja da se ne preporuča uvođenje zabrane rada nedjeljom**. Ukoliko to politički nije moguće, predlaže se alternativa koja će imati djelomice ublaženi učinak, a koja je vezana prije svega uz izmjene Zakona o radu, a ne Zakona o trgovini.

1. Uvod

Hrvatska Vlada dala je u 7. mjesecu 2021. nacrt prijedloga o uvođenju zabrane rada nedjeljom kroz izmjene i dopune Zakona o trgovini. Time je Vlada započela proces ispunjenja vlastitog predizbornog obećanja, no pritom ipak nije dala dovoljno kvalitetnu i detaljnu argumentaciju oko potencijalnih kratkoročnih i dugoročnih učinaka ovakve mjere.

Argumentacija u prijedlogu izmjena zakona slijedi nekoliko narativa, neki od kojih su potkrijepljeni agregatnim podacima za čitav trgovinski sektor, dok su drugi vezani uz anketna istraživanja ali i Zakon o radu te hrvatsku tradiciju i običaje.

U uvodnom dijelu ovog istraživanja analiziramo Vladine narative i argumente te kroz njih najavljujemo što je potrebno za bolju i jaču argumentaciju oko učinaka uvođenja zabrane rada nedjeljom.

1.1. Prvi narativ: Zakon o radu i hrvatska tradicija

Prvi narativ koji opravdava uvođenje rada nedjeljom poziva se na Zakon o radu i usklađivanje sa međunarodnim i nacionalnim propisima, te se potom poziva na mišljenje ustavnog suda o nedjelji kao danu odmora prema hrvatskim tradicijama i običajima.

Konkretno, navodi se slijedeće: *„Nedjelja je, kao dan tjednog odmora radnika, kao opće pravilo utvrđena Zakonom o radu, a taj je zahtjev potvrđen u pojedinim međunarodnim ugovorima te mjerodavnim nacionalnim propisima“*, potom se poziva na Konvenciju 106 Međunarodne organizacije rada o tjednom odmoru u trgovini i uredima prema kojoj se *„propisuje kako se razdoblje tjednog odmora mora, kad god je to moguće, podudarati s danom u tjednu koji je prema tradiciji ili običajima te zemlje određen kao dan odmora“*, te se konačno poziva na mišljenje Ustavnog suda iz 2019. godine prema kojem: *„Ustavni sud utvrđuje da je u pravnom poretku Republike Hrvatske nedjelja onaj dan u tjednu koji je prema hrvatskoj tradiciji i njezinim običajima dan tjednog odmora u smislu članka 6. stavka 3. Konvencije.“*

Kako je ovo prije svega narativni argument, postavlja se pitanje pravednosti implementacije zabrane rada nedjeljom koja je ograničena isključivo na trgovine te se regulira kroz Zakon o trgovini. Konkretno, ukoliko rad nedjeljom kao takav predstavlja nešto što se kosi sa pravima radnika i sa hrvatskim tradicijama i običajima, **nije jasno zašto se zabrana uvodi samo za trgovinu a ne i za ostale djelatnosti koje će nastaviti sa radom nedjeljom** (poput objekata navedenih kao iznimke u članku 57., stavak 4) **a koje zapošljavaju više ljudi nego trgovine nedjeljom.**

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku iz Ankete o radnoj snazi, broj radnika u sektorima koji su izuzeti iz ove zabrane (konkretno: benzinske crpke, kiosci, prodajni objekti po kolodvorima, zračnim i trajektnim lukama, brodovima, hoteli, bolnice, vjerske i kulturne ustanove, otkup poljoprivrednih proizvoda, sajmovi i javne manifestacije, vlastita prodaja na tržnicama te zaštićeni parkovi prirode), premašuje broj ljudi koji rade u trgovinama za koje se traži zatvaranje. Tablica 1 prikazuje ukupne brojke, temeljene na kombinaciji javnih podataka o broju zaposlenih i broju lokacija po djelatnostima koje će biti zatvorene, i onima koje će ostati otvorene nedjeljom. Prema DZS-u (podaci za 2020.) **nedjeljom ukupno redovito radi**

oko 110 tisuća ljudi, odnosno 7% svih zaposlenih. Od toga ih gotovo 2 puta više radi u sektorima koji će biti izuzeti iz zabrane rada nedjeljom.

Tablica 1: broj zaposlenih koji ostaju raditi nedjeljom i nakon zabrane usporedno sa brojem zaposlenih u trgovini koji neće dalje raditi nedjeljom

Vrsta usluge		Ukupno zaposlenih	Rade nedjeljom
Iznimke			
	Benzinske pumpe	7.807	4.060
	Kiosci	4.333	3.900
	Hotelski smještaj i ugostiteljstvo	65.527	39.316
	Tržnice (vlastita prodaja)	1.347	1.347
	Bolnice i zdravstvo	68.135	13.627
	Ostale javne službe (npr. policija)	25.734	5.147
	Umjetnost, zabava, rekreacija	25.781	2.578
	Ukupno		69.974
Trgovina			
	Maloprodaja: top 10 trgovačkih lanaca	36.396	12.739
	Maloprodaja: ostalo	82.673	12.321
	Maloprodaja: mali dućani	7.112	4.267
	Ostalo maloprodaja (IT, kućanska oprema, ostalo klasificirano drugdje)	62.504	6.250
	Ukupno		35.557

Izvori: Službene statistike broja zaposlenih po djelatnostima (DZS), službene statistike Ministarstva uprave za zdravstvo i javne službe, podaci DZS-a iz Ankete o radnoj snazi, te procjene autora za % koji rade nedjeljom na temelju istih izvora. Ukupan broj onih koji rade nedjeljom u svim sektorima temelji se na procjeni iz podataka o svakom sektoru zasebno.

Prema podacima Tablice 1 očigledno je da **u Hrvatskoj znatno veći broj ljudi radi u objektima koje se planira izuzeti nego u trgovinama koje će potpasti pod zakonske izmjene o zabrani rada.** Uz napomenu da je u procjeni broja ljudi koji rade nedjeljom precijenjen broj onih koji rade u maloprodaji, i podcijenjen broj onih koji rade u ostalim djelatnostima (primjerice u ostalim javnim službama, te u rekreaciji i zabavi). Osim toga, u brojkama o maloprodaji nije bilo moguće izuzeti one prodajne objekte sa iznimkama (maloprodaja na kolodvorima, zračnim i trajektnim lukama, itd.) te nije bilo moguće izdvojiti prodajna mjesta u nacionalnim parkovima i parkovima prirode, kao ni vjerske i kulturne ustanove čije će prodavaonice i dalje raditi nedjeljom.

Upravo zbog ove činjenice, da se zabranom obuhvaća samo relativno mali broj ljudi, tek 2,3% svih zaposlenih (odnosno oko 35 tisuća sveukupno), dovodi se u pitanje svrha ovakvog prijedloga izmjene zakona pogotovo s obzirom na prvi narativ Vlade o poštivanju prava radnika na dan odmora u skladu sa „hrvatskom tradicijom i običajima“. Radnici u izuzetim djelatnostima, kojih ima više od radnika u trgovinama koji rade nedjeljom, prema sadašnjem prijedlogu izmjena zakona očigledno nemaju prava na tradicionalni dan odmora. **Vlada stoga uvodi izmjenu zakona koja će 2,3% zaposlenih dati slobodnu nedjelju, bez da se te ljude pita žele li oni to doista, i bez analize učinaka na njihove dohotke.**

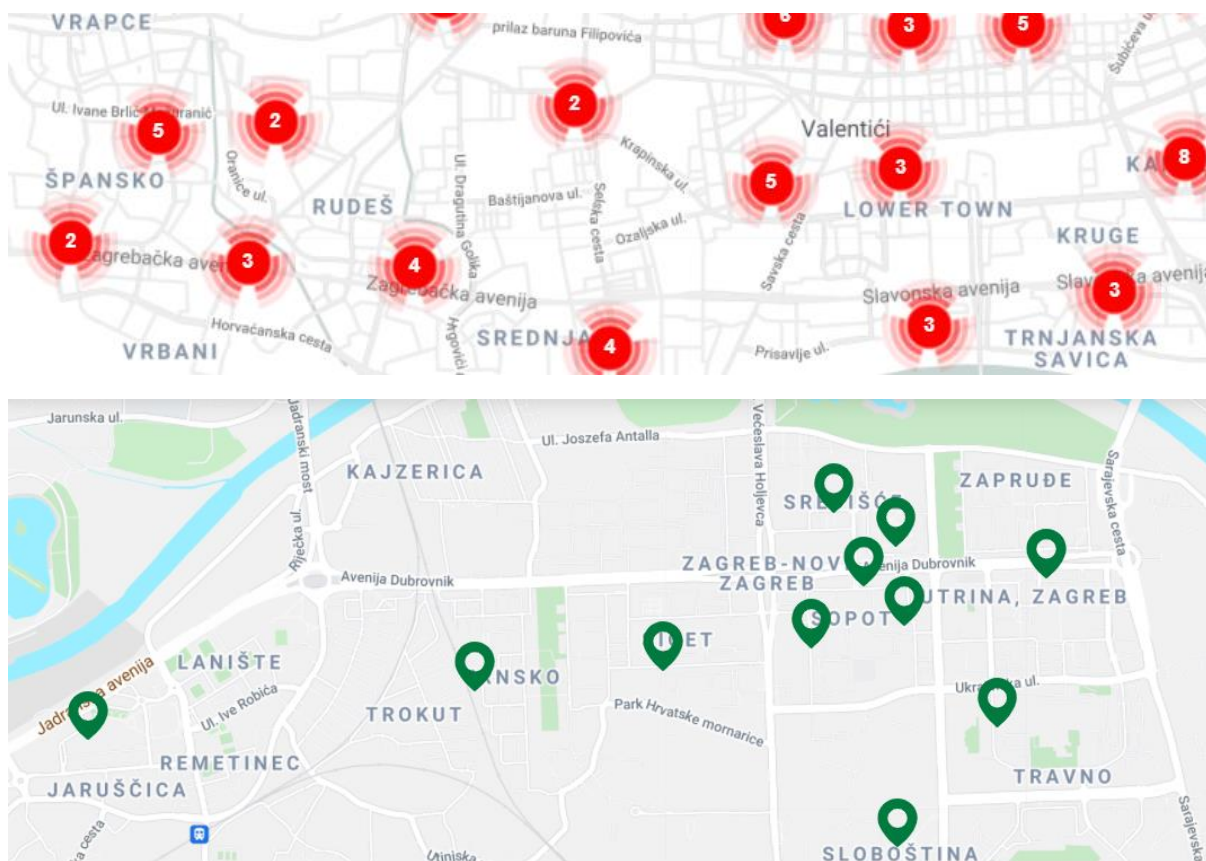
1.1.1. Podnarativ: 16 radnih nedjelja kao iznimke

Vlada predviđa i dodatnu iznimku, ističući kako pravilo ne može biti apsolutno „kada za to postoje valjani razlozi koji su povezani sa zadovoljavanjem osnovnih životnih potreba, odnosno potreba društvene zajednice koje se ne mogu zadovoljiti bez kontinuiranog i nesmetanog obavljanja javnih usluga, kao i razlozi povezani sa činjenicom da je Republika Hrvatska turistička zemlja.“ U skladu sa ovim narativom dopušta se, prema članku 57., stavak 3, iznimka od 16 radnih nedjelja tokom godine, i to za prodajne objekte po izboru trgovca.

Ovaj prijedlog problematičan je prije svega radi **poticanja nelojalne konkurencije na tržištu**. Konkretno, iznimka od 16 radnih nedjelja **pogoduje velikim trgovačkim lancima sa velikim brojem prodajnih objekata naspram malih lanaca te pogotovo naspram malih kvartovskih dućana** (SME sektor trgovine).

Veliki trgovački lanci u pravilu imaju veliki broj dućana koji su lokacijski ciljano distribuirani tako da pokriju specifične geografske cjeline. Primjer je dat na Slici 1 koja prikazuje dvije mape lokacija dva neimenovana trgovačka lanca u gradu Zagrebu.

Slika 1. Mape koje prikazuju lokacije supermarketa i manjih dućana dva trgovačka lanca.

Izvor: Google Maps te web stranice izabranih trgovačkih lanaca.

Iz toga se jasno mogu vidjeti klasteri dućana velikih lanaca po kvartovima i mogućnost velikih lanaca da alteriraju nedjeljni rad na različitim prodajnim mjestima. Trgovački lanac može odrediti da u jednoj geolokaciji (kvart ili dva povezana kvarta) gdje ima primjerice 4 dućana, svaki dućan radi različitih 16 nedjelja. **Time trgovački lanac preusmjerava čitavu potrošnju**

nedjeljom u jednu lokaciju i ostaje otvoren nedjeljom tokom čitave godine. Drugim riječima, **veliki trgovački lanci neće ni biti u potpunosti zatvoreni nedjeljom, nego će samo preusmjeravati promet po drugim lokacijama,** čime se velikim dijelom zaobilazi temeljni cilj Vlade, odnosno još manji broj ljudi biva oslobođen rada nedjeljom. Valja također imati na umu da će ovakvo neminovno alterniranje otvorenim prodajnim mjestima nedjeljom djelovati zbunjujuće i na potrošače.

Najveću štetu iznimke od 16 radnih nedjelja će pak snositi mali trgovački lanci koji nemaju luksuz prebacivanja prometa po različitim poslovnicama unutar uskog geografskog područja, te pogotovo male kvartovske trgovine, često u obiteljskom vlasništvu, u kojima u pravilu vlasnica i/ili vlasnik rade sami. Vlasnici samo jedne trgovine time gube čitav promet 36 neradnih nedjelja, i pitanje je u kojoj mjeri će se to odraziti na njihovu financijsku održivost. Male trgovine često posluju na samom rubu profitabilnosti, i svako skretanje prometa od malih dućana prema velikim lancima može postati pogubno za vlasnike tih objekata. **Iznimka od 16 nedjelja stoga postaje metoda diskriminacije malih trgovina i malih trgovačkih lanaca naspram velikih.** Veliki neće svi biti zatvoreni, već će se lako prilagoditi, dok će mali nenadoknadivo gubiti promet prema velikima. Potrošnja u male dućane neće se nadoknaditi subotom ili ponedjeljkom. Ona će se u ovom slučaju prelići u one dućane koji jesu otvoreni. Najbolji primjer toga bilo je potpuno zatvaranje trgovina nedjeljom tokom COVID-19 lockdowna u 5. mjesecu 2020., kada se potrošnja iz trgovina prelijevala izvan trgovina (više o tome u sekciji 3.), ili kada se u razdoblju oba lockdowna i zabrane rada ugostitelja potrošnja od ugostitelja prelijevala na benzinske pumpe i kioske (kupovina kava i ostalih pića).

Drugi, nešto manji problem, vezan je uz ideju da se iznimka od 16 nedjelja prvenstveno odnosi na vrijeme trajanja turističke sezone (pretpostavljamo od sredine 5. do sredine 9. mjeseca). Kompletan turistički struka složna je da je sezonu potrebno produžiti umjesto da ju se ograničava, stoga prijedlog od 16 nedjelja u sezoni šalje i pogrešan signal prema turističkoj djelatnosti.

1.2. Drugi narativ: agregatni podaci o fiskaliziranim računima

Drugo opravdanje vezano je uz jedine konkretne brojke koje je zakonodavac priložio, one o fiskaliziranim računima iz porezne uprave koji prikazuju agregirane promete u maloprodaji po danima u tjednu za razdoblje 2017. do 2020., te za trgovačke centre za razdoblje od 2018. do 2020. Problem kod ovog narativa je što se koriste agregatni, općeniti podaci na temelju kojih se donose partikularni zaključci. Konkretno, zaključak koji se izvlači iz analize je da su nedjeljom najmanji prihodi, dok su najveći subotom i petkom (vidi Tablicu 2).

Ovo je problematičan zaključak jer se iz agregatnih podataka to ne može zaključiti. Jedan dio trgovina u maloprodaji već ne radi nedjeljom – ponajprije zbog manje isplativosti – i taj čimbenik smanjuje promet i broj izdanih računa nedjeljom za čitav sektor. **Agregatne brojke (prikazane u Tablici 2) stoga nisu usporedive za nedjelju i ostale dane gledajući ukupno čitav sektor maloprodaje, već se treba gledati unutar sektora samo za one lance ili trgovine koje**

rade i nedjeljom i svim ostalim danima². Puno konkretnija usporedba jesu podaci o prometu za trgovačke centre (Tablica 3). Ti podaci jasno ukazuju da je nedjelja drugi najunosniji dan po prometu, iza subote. Zakonodavac tu tablicu predstavlja kao iznimku, no ona je jedina relevantna jer uspoređuje sve radni dane za sve lokacije, što nipošto nije slučaj sa Tablicom 2.

Tablica 2: Primjer uspoređivanja neusporedivog: veliki dio objekata u maloprodaji već ne radi nedjeljom te su stoga ukupni prihodi logično manji.

2019	Ukupno	Prosjeak
Ponedjeljak	14.479.243.691,11	14,64%
Utorak	13.916.108.649,17	14,07%
Srijeda	13.621.784.815,95	13,77%
Četvrtak	14.923.925.292,47	15,09%
Petak	16.002.960.965,00	16,18%
Subota	16.615.343.597,86	16,80%
Nedjelja	9.359.860.773,27	9,46%

Preuzeto iz Nacrta prijedloga zakona o izmjenama i dopuni zakona o trgovini. Originalni izvor: Ministarstvo financija, prosinac 2020.

Tablica 3: Primjer dobre usporedbe: prometi najvećih trgovačkih lanaca (trgovina koje su otvorene svaki dan) po danima u tjednu.

2019	Ukupno	Prosjeak
Ponedjeljak	511.245.495,47	10,75%
Utorak	522.614.013,03	10,99%
Srijeda	590.114.139,59	12,41%
Četvrtak	556.098.138,00	11,69%
Petak	692.175.871,21	14,55%
Subota	1.038.260.268,08	21,83%
Nedjelja	845.327.994,14	17,77%

Preuzeto iz Nacrta prijedloga zakona o izmjenama i dopuni zakona o trgovini. Originalni izvor: Ministarstvo financija, prosinac 2020.

Potom se u Nacrtu prijedloga zakona posebno analizira period od mjesec dana, 27. travnja do 27. svibnja 2020., u kojem je zbog zabrane Stožera civilne zaštite tokom prvog lockdowna bio zabranjen rad trgovinama nedjeljom. Vlada je ovo razdoblje (prikazano u Tablici 4 ispod) predstavila kao svojevrsni eksperiment oko učinka na promet nedjeljom, no ono se nikako ne može smatrati eksperimentom jer nije provedena nasumična selekcija trgovina u otvorene i zatvorene već su sve trgovine bile zatvorene. Upravo zbog toga ovaj „**eksperiment**“ **ne definira takozvani protučinjenični (counterfactual) scenarij: koliki bi bili ukupni prometi da**

² Ovakva usporedba ekvivalent je usporedbe prihoda muzeja po danima u tjednu (muzeji su, u pravilu, zatvoreni ponedjeljkom, osim ponegdje na obali tokom turističke sezone), gdje bi najmanji promet bio ponedjeljkom te bi zaključak bio da se rad ponedjeljkom može zabraniti.

nije bilo zabrane rada nedjeljom. Vlada pretpostavlja da se sva potrošnja iz nedjelje prelila na subotu i ostale dane u tjednu (konkretno, ponedjeljak), no to naprosto nije moguće utvrditi jer nemamo u istom razdoblju podatke od druge skupine koja je radila. Drugim riječima **nije moguće utvrditi je li zbog zatvaranja nedjeljom promet pao, rastao, ili je ostao isti te se samo raspodijelio.**

Tablica 4: Eksperiment koji to nije. Prikazuje ukupan iznos izdanih računa od 27. travnja do 27. svibnja 2020. po danima u tjednu za trgovine unutar četiri velika trgovačka centra.

2020 (IV.-V.)	Ukupno	Prosjek
Ponedjeljak	42.676.289,20	18,52%
Utorak	41.228.251,77	17,89%
Srijeda	40.975.832,20	17,78%
Četvrtak	29.080.767,23	12,62%
Petak	29.253.749,81	12,69%
Subota	47.159.817,23	20,46%
Nedjelja	112.316,98	0,05%

Preuzeto iz Nacrta prijedloga zakona o izmjenama i dopuni zakona o trgovini. Originalni izvor: Ministarstvo financija, prosinac 2020.

Pravi eksperiment koji bi utvrdio konačan učinak izgledao bi ovako: **podijelimo sve trgovine koje rade nedjeljom nasumično u dvije temeljne grupe; jednoj grupi (kontrolna grupa) je rad nedjeljom dozvoljen, drugoj nije (tretirana grupa).** Unutar svake od dvije temeljne grupe možemo napraviti raspodjelu po veličini ali i po geolokaciji. Tek takav eksperiment bi nam dao točne podatke o tome je li se promet nedjeljom doista raspodijelio na ostale dane u tjednu. Analiza dvije tablice sa agregatnim podacima i paušalno pozivanje na ekonomske teorije o ponašanju potrošača nisu i ne mogu dati odgovor na to pitanje; može samo i jedino ispravno izrađen eksperiment. U nedostatku istoga, potrebno je pratiti druge podatke, te izraditi modele koji anticipiraju dugoročne učinke. Takvi modeli biti će prikazani u drugom dijelu istraživanja.

Osim toga, a shodno ideji o 16 radnih nedjelja za izabrane poslovne objekte i prethodno spomenutim ograničenjima, valja imati na umu da će **zbog mogućnosti lakše prilagodbe velikih trgovačkih lanaca upravo oni pokupiti sav promet nedjeljom, te time nećemo imati iste uvjete kao za vrijeme lockdowna kada su sve trgovine, bez iznimke, bile zatvorene.** Time se u nepovoljan položaj stavljaju svi ostali sudionici na tržištu koji ne mogu konkurirati velikim brojem poslovnica, čime zakon krši ustavnu odredbu o pravu slobodnog tržišnog natjecanja.

Konačno, period za vrijeme lockdowna imao je svoj učinak prelijevanja, no ne na druge dane, kao što stoji u Nacrtu zakona, već u druge objekte, konkretno benzinske pumpe i djelomično kioske. Zanimljivo, ti objekti i dalje ostaju otvoreni (u njima radnici nemaju prava na tradicionalni dan odmora).

1.3. Treći narativ: anketna istraživanja

Prva dva narativa služe kao temeljna opravdanja uvođenja zabrane rada nedjeljom. Osim njih Vlada se poziva na pojedina anketna istraživanja, te na primjere drugih zemalja. To su dva sporedna narativa, koja služe kao dodatni argumenti u prilog zabrani.

Spominju se dva anketa istraživanja, svako na reprezentativnom uzorku od 1000 ljudi³. Jedno istraživanje tiče se prekovremenog rada (nejasno odnosi li se prekovremeni rad na rad nedjeljom), gdje se u 40% slučajeva taj rad ne evidentira niti se dodatno plaća. **Ovo je doista problem, no to je pitanje za koje je direktno nadležan Zakon o radu, a ne Zakon o trgovini** (pošto veliki broj radnika koji rade nedjeljom ne rade u trgovini). Štoviše, pitanje neisplate prekovremenih sati je potrebno riješiti kroz kažnjavanje onih poslodavaca koji to izbjegavaju. Zabrana rada nedjeljom u trgovinama ne rješava ovaj slučaj ni u trgovinama (koje u velikim lancima ostaje otvorene alternirajućim nedjeljama), ni u ostatku djelatnosti koje su izuzete iz zabrane. Ostaje stoga pitanje zbog čega se uopće koristi ovaj argument.

Druga anketa na istom uzorku od druge agencije tiče se direktno rada i potrošnje nedjeljom, te ističe da 57% građana nikada ne kupuje nedjeljom u trgovačkim centrima. Drugim riječima, 43% rjeđe, povremeno ili često kupuje, što čini značajan udio ukupne potrošnje. Nadalje ističe se brojka od „72% ispitanika koji uglavnom ili u potpunosti podržava prijedlog regulacije rada trgovina na način da se nedjelja odredi kao dan tjednog odmora.“ Pitanje je zbog čega se ovakvo istraživanje radi na uzorku ukupne populacije umjesto samo na radnicima koji doista rade nedjeljom. Smatramo da je relevantnije pitati radnike u trgovini i ostalim djelatnostima koje ostaju otvorene, jesu li spremni i dalje raditi nedjeljom ukoliko bi to značilo veću satnicu, odnosno jesu li se spremni odreći rada nedjeljom za smanjenje tjednu satnicu, te time i plaću⁴. Ova pitanja su jednako sugestivna kao i pitanja smatraju li ljudi da nedjelja treba biti dan odmora. Drugim riječima, **potrebno je postaviti manje sugestivna anketna pitanja i to samo usmjerena na one radnike koji doista rade nedjeljom, te potom usporediti odgovore radnika u trgovini sa radnicima u djelatnostima koje ostaju otvorene**. Ovako provedena anketa daje bolji odgovor na pitanje jesu li iznimke u nekim sektorima pravedne, vezano uz prvi narativ.

1.4. Četvrti narativ: usporedbe s drugim zemljama

Konačni narativ je vezan uz usporedbu sa zakonodavnom praksom u Njemačkoj gdje je nedjelja ustavno definirana kao neradna te se taksativno zaključuje kako je Vladin prijedlog „analogan praksi drugih zemalja Europske Unije“, što upućuje na još jedan primjer selektivnog argumentiranja. Točno je da praksa u Njemačkoj ili Austriji ne dopušta rad nedjeljom (uz neke iznimke), no Hrvatsku je potrebno uspoređivati sa zemljama koje su nam sličnije ili po ekonomskoj strukturi ili po povijesnom nasljeđu ili po mentalitetu. Tada se može dobiti

³ Poznato je kako anketari imaju problema sa reprezentativnošću uzorka (problem telefonskih anketa i niske stope odgovora na njih, i problem pristranosti online anketa), što se najbolje ogleda kroz loše prognoze izbornih rezultata, osim na slučaju izlaznih anketa koje imaju daleko veći uzorak.

⁴ Ovaj primjer istovjetan je anketama kroz koje se ukupna populacija pita o ukidanju obveznog članstva u Hrvatskoj gospodarskoj komori. Ankete su pokazale da preko 90% stanovništva/glasača želi tako nešto, no na uzorku samo firmi – koje su jedini relevantan pokazatelj za ovo pitanje – brojka za čisto ukidanje je 60%.

potpunija slika o tome kako bi ovakva mjera imala učinka. Njemačka i Austrija su u drukčijem razvojnem stadiju, drukčijem mentalitetu, i po ekonomskoj snazi neusporedive sa Hrvatskom.

Puno bolji primjer su dvije EU zemlje Istočne Europe, Mađarska i Poljska, koje su nam sličnije po stupnju razvoja, BDP-u p/c, povijesnom nasljeđu tranzicije, vjerskom opredjeljenju, te donekle i mentalitetu, a čije su konzervativne Vlade nedavno uvele zabranu rada nedjeljom. Mađarska Vlada je 2015. uvela zabranu rada nedjeljom slijedeći slične argumente kao i hrvatska Vlada, no već je 2016. morala odustati od zakona zbog pritiska i poslodavaca i radnika koji su osjetili kako zabrana dovodi do pada plaća i povećanja opterećenja tokom ostalih dana u tjednu. Poljska je još relevantniji primjer. Od 01.01.2020. promijenili su Zakon koji regulira rad nedjeljom i prepolovili broj radnih nedjelja sa 14 na 7 tokom godine. Posljedica je da je **promet malih trgovina pao za 20 do 30%, dok je dio tog prometa prešao velikim trgovačkim lancima i online platformama**. Manje trgovine u Poljskoj su prošle godine stoga financijski stradale i kroz COVID i kroz zabrane rada nedjeljom. Kao posljedica ovih restrikcija, 55% poljskih građana je u anketnom istraživanju u 2021. istaknulo da želi povratak radne nedjelje⁵. I ova anketa ima iste probleme kao i one provedene u Hrvatskoj prije uvođenja radne nedjelje, no ukoliko se već vodimo anketnim istraživanjima u formiranju narativa treba imati na umu i činjenicu da se mišljenje ljudi brzo mijenja kada se zakon loše implementira i kada njegova primjena dovodi do pada prihoda, a posljedično i plaća, zaposlenosti i potrošnje, kao što je evidentno bio slučaj u Poljskoj.

Zaključno, nije potrebno rukovoditi se primjerima drugih zemalja jer se uvijek mogu naći zemlje čija praksa ide u prilog ali i one čija praksa ne ide u prilog argumentaciji, već je potrebno prije svega napraviti dobru i detaljnu analizu ekonomskih posljedica uvođenja svake važnije izmjene zakona.

Kako bismo bolje razumjeli učinke uvođenja ovakve mjere, ovo istraživanje pružiti će detaljnu mikro i makroekonomsku analizu, te će adresirati svaki argument Vlade sa pripadajućim podacima po relevantnim sektorima, i izračunati ukupni učinak ovakve mjere na plaće i zaposlenost, na promet i prelijevanje potrošnje, tko su gubitnici i dobitnici, koji je učinak na porezne prihode, te u konačnici koji je učinak na BDP.

Iduća sekcija daje pregled stanja u maloprodaji kao sektoru koji će trpjeti najviše gubitaka od zabrane rade, kratku komparativnu analizu rada nedjeljom u Europskoj uniji, te pregled prometa u maloprodaji po danima u tjednu na razini čitave industrije. Treća sekcija predstavlja centralni dio istraživanja. Ona daje detaljne izračune procjene učinaka zabrane rada nedjeljom u Hrvatskoj koristeći svibanj 2020. kao kvazi-eksperimentalni slučaj. Na temelju njega aproksimira učinak pada prometa i plaća/zaposlenih na čitavu industriju, dok na temelju tih procjena radi procjene učinka na potrošnju, zaposlenost, proračunske prihode i BDP kroz tri potencijalna scenarija reakcije industrije na zabranu rada. Završna sekcija daje zaključke i policy preporuke alternativnih rješenja.

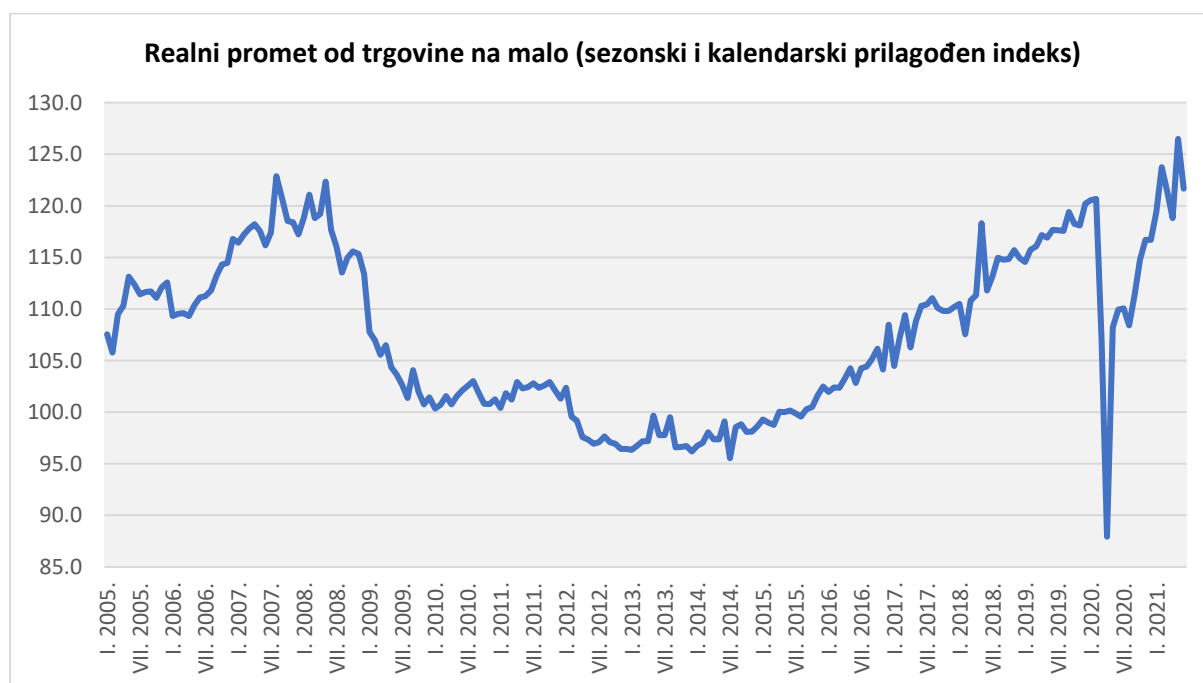
⁵ Izvor: <https://www.dlahandlu.pl/detal-hurt/wiadomosci/zakaz-handlu-w-niedziele-ma-juz-wiecej-przeciwnikow-niz-zwolennikow,100260.html>

2. Pregled stanja

Vladina aktualna najava zabrane rada nedjeljom nije prvi takav pokušaj ograničenja rada nedjeljom. Dva puta smo u Hrvatskoj eksperimentirali sa zabranom rada nedjeljom na više od par mjeseci, te tek jednom tokom razdoblja od mjesec dana za vrijeme prvog lockdown-a u svibnju 2020. Prije toga, Vlada Ivice Račana u listopadu 2003. (netom prije izbora koje će izgubiti) donosi odluku o zabranu rada nedjeljom koja je počela od 01.01.2004., no Ustavni sud ju je proglasio neustavnom već u travnju iste godine. Drugi pokušaj bio je iz srpnja 2008., kada je Vlada Ive Sanadera također uvela zabranu rada nedjeljom ali uz iznimke ograničenog radnog vremena do 13 sati i to samo na 5 mjeseci godišnje. Ova zabrana ukinuta je nakon manje od godinu dana, u lipnju 2009., ponovo od strane Ustavnog suda. Osim toga, u istom razdoblju Hrvatska prolazi kroz težu ekonomsku krizu te je stoga ovako ograničenje imalo sve manje smisla.

Učinci ovih zabrana iz 2004. i 2008./09. su instruktivni no ne mogu se uzeti kao pravi eksperimentalni slučaj. Razdoblje od sredine 2008. do sredine 2009. je problematično zbog niza eksternih okolnosti koje su utjecale na pad prometa i zaposlenosti u maloprodaji. Podaci iz 2004. pokazuju neznatni učinak na pad prometa u prva 4 mjeseca, kada je zabrana bila na snazi, pretežito u trgovini prehrambenih proizvoda i nespecijaliziranim trgovinama hranom. Nije razvidno je li taj učinak bio isključivo posljedica neradne nedjelje (jer ne postoji protučinjenični slučaj s kojim možemo usporediti učinak), ali je znakovito da postoji mali efekt.

Slika 2. Realni promet trgovine na malo, po mjesecima, 2005.-2021.

Izvor: DZS

Potrebno je na drukčiji način izračunati konačne učinke ovakve mjere, i to na one sektore koji će najviše biti pogođeni. Izmjene zakona koje Vlada predlaže najviše će, kao i u oba slučaja do sada, utjecati na segment maloprodaje. Za početak valja dati pregled stanje u čitavoj maloprodaji (sektor G-47) prema podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2019. godine. Ukupno smo u ovoj kategoriji imali 15 tisuća poduzeća koja su ostvarila 113 milijardi kuna prometa. Takva poduzeća ukupno su zapošljavala su na puno radno vrijeme 114 tisuća ljudi, a 138 tisuća ukupno, te su izdvajala 11,5 milijardi kuna za troškove zaposlenih.

Tablica 5: Maloprodaja u Hrvatskoj (sektor G-47), pregled stanja u 2019.

Maloprodaja u Hrvatskoj	
Broj poduzeća	15.593
Promet (tis. kuna)	113.308.099
Vrijednost proizvodnje (tis. kuna)	35.266.544
Bruto marža na robu za daljnju prodaju (tis. kuna)	27.880.831
Dodana vrijednost prema troškovima proizvodnih čimbenika (tis. kuna)	20.988.416
Ukupne nabave roba i usluga (tis. kuna)	98.017.465
Kupnja roba i usluga za daljnju prodaju (tis. kuna)	83.746.993
Troškovi osoblja (tis. kuna)	11.518.423
Nadnice i plaće (tis. kuna)	10.128.495
Troškovi socijalnog osiguranja (tis. kuna)	1.389.928
Broj zaposlenih osoba	138.099
Broj zaposlenika izražen ekvivalentom punoga radnog vremena	114.729

Izvor: Državni zavod za statistiku, https://www.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_db=Trgovina%20na%20malo&px_language=hr

U 2020. se situacija pogoršala za veliki dio industrije maloprodaje, te su prometi padali za 10% do 25%, kako u kojem sektoru. Shodno tome smanjivale su se i investicije, kao i broj zaposlenih te dodana vrijednost stvorena u industriji. Ipak, postoji naznake da će se u 2021. industrija maloprodaje u potpunosti oporaviti⁶ i vratiti se na razinu pred-krizne 2019. godine. Pregled stanja u 2019. stoga daje dobar uvid u stanje u industriji s kojim će dočekati potencijalnu zabranu rada nedjeljom iduće godine.

Tablica 5 ipak daje tek agregatni, tj. makro prikaz stanja u maloprodaji, te obuhvaća i one sektore koji neće biti izloženi zabranama rada nedjeljom a ubrajaju se u maloprodaju (poput kioska i benzinskih pumpi). Za nešto detaljniji uvid vrijedi se usredotočiti na deset najvećih trgovačkih lanaca (prikazanih u Tablici 6), iz kojih će kasnije analize koristiti dnevne podatke o trgovanju za procjenu učinaka. Prema podacima za 2020. godinu 10 najvećih maloprodajnih lanaca ukupno je ostvarilo 40 milijardi kuna prihoda, što je oko 43% prometa maloprodaje u Hrvatskoj koja će biti pogođena zabranom (oko 93 milijardi kuna; odnosno manje od čitavog G-47 sektora). Zapošljavali su ukupno 36 tisuća ljudi (26% od ukupnog broja ljudi u maloprodaji), te su platili 480 milijuna kuna poreza na dobit u 2020. godini.

⁶ Primjerice prema mjesečnom izvještaju DZS-a o prometu u trgovini na malo: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2021/04-01-01_04_2021.htm

Tablica 6. Prihodi, rashodi, dobit i porezi, te broj zaposlenih za 10 najvećih trgovačkih lanaca u Hrvatskoj u 2020. godini.

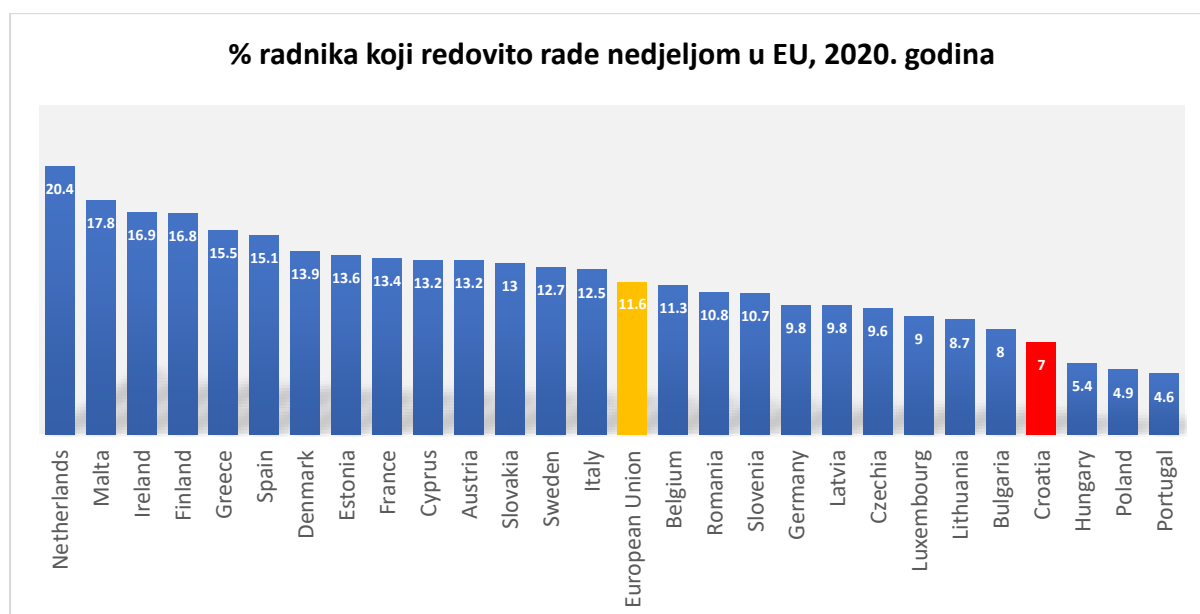
	Ukupni prihodi	Ukupni rashodi	Dobit prije poreza	Porez na dobit	Dobit nakon poreza	Broj zaposlenih
KONZUM	10.035	10.313	-279	-25	-253	10.863
LIDL	6.055	5.711	345	70	275	2.851
SPAR	4.963	5.007	-45	-20	-25	4.534
PLODINE	4.537	4.338	199	38	161	3.694
KAUFLAND	3.919	3.925	-6	14	-20	2.837
TOMMY	3.154	3.100	54	10	44	3.420
PEVEX	2.264	2.022	241	42	199	1.959
DM	1.890	1.849	41	10	31	1.601
STUDENAC	1.856	1.846	10	6	4	3.163
MÜLLER	1.604	1.511	93	29	64	1.474
UKUPNO	40.276	39.622	654	173	480	36.396

Podaci su u milijunima kuna. Izvor podataka: Financijski izvještaji poduzeća, Fina.

2.1. Koliko ljudi u Hrvatskoj radi nedjeljom?

U Hrvatskoj, prema podacima DZS-a i Eurostata iz 2020., **redovito nedjeljom radi oko 110 tisuća ljudi, odnosno oko 7% svih zaposlenih** (u kategoriji 15 do 65 godina). To nas stavlja na samo dno Europske Unije po broju zaposlenih koji rade nedjeljom, gdje manje ljudi nedjeljom radi tek u Mađarskoj, Poljskoj i Portugalu. Prema Eurostatu prosjek Unije je 11,6%, dok u primjerice Njemačkoj ili Austriji, koje se često koriste u raspravama kao zemlje koje u potpunosti zabranjuju rad nedjeljom, nedjeljom redovito radi 9,8%, odnosno 13,2% svih zaposlenih, što je, bar u slučaju Austrije, gotovo dvostruko više nego u Hrvatskoj (Slika 3).

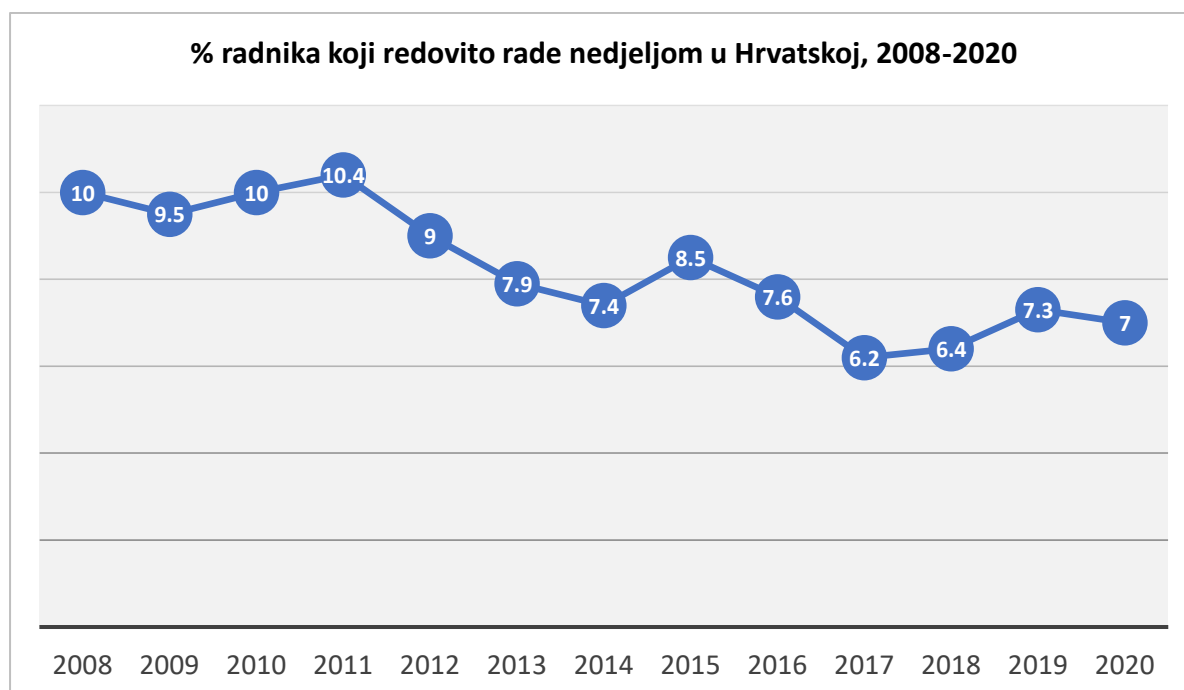
Slika 3. Udio radnika koji redovite rade nedjeljom u Europskoj Uniji 2020. godine

Izvor: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_EWPSUN_custom_1183969/default/table

Slika 4 prikazuje trend kretanja broja ljudi koji redovito rade nedjeljom samo za Hrvatsku u periodu od 2008. do 2020., prema podacima Eurostata. I prema njima vidimo jasni trend pada broja ljudi koji redovito rade nedjeljom, sa oko 10% prije 12 godina, na sadašnjih 7%.

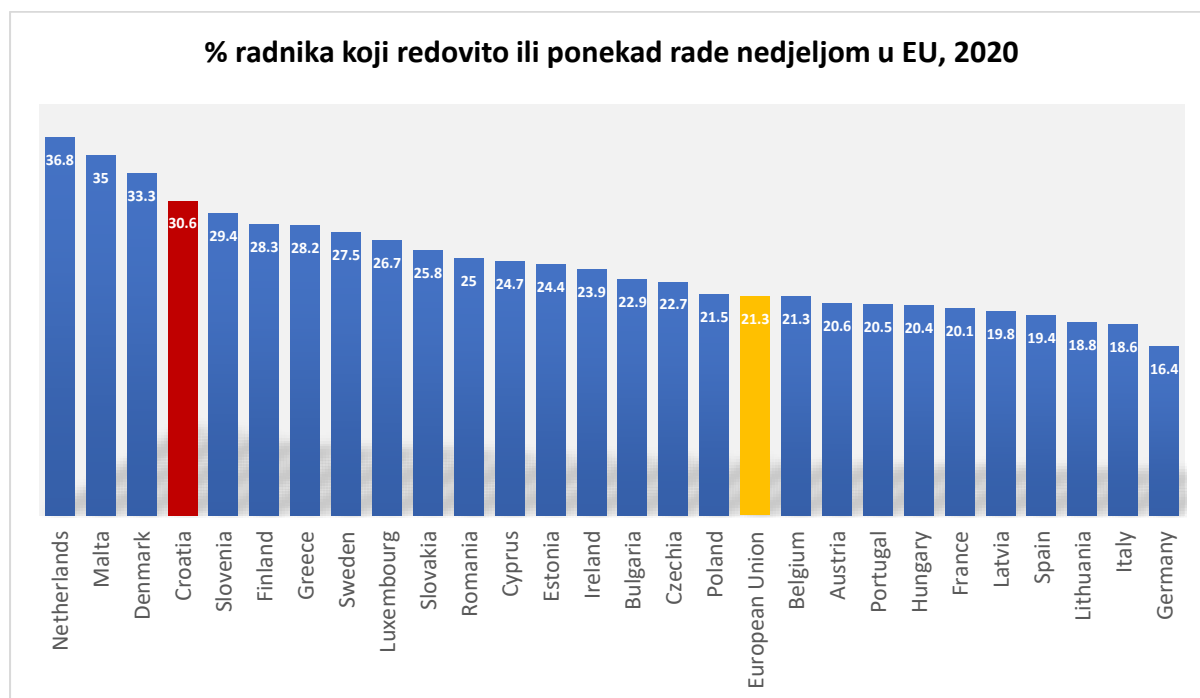
Slika 4. Trend kretanja udjela radnika koji redovito rade nedjeljom u Hrvatskoj, 2008-2020. godine

Izvor: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_EWPSUN_custom_1183969/default/table

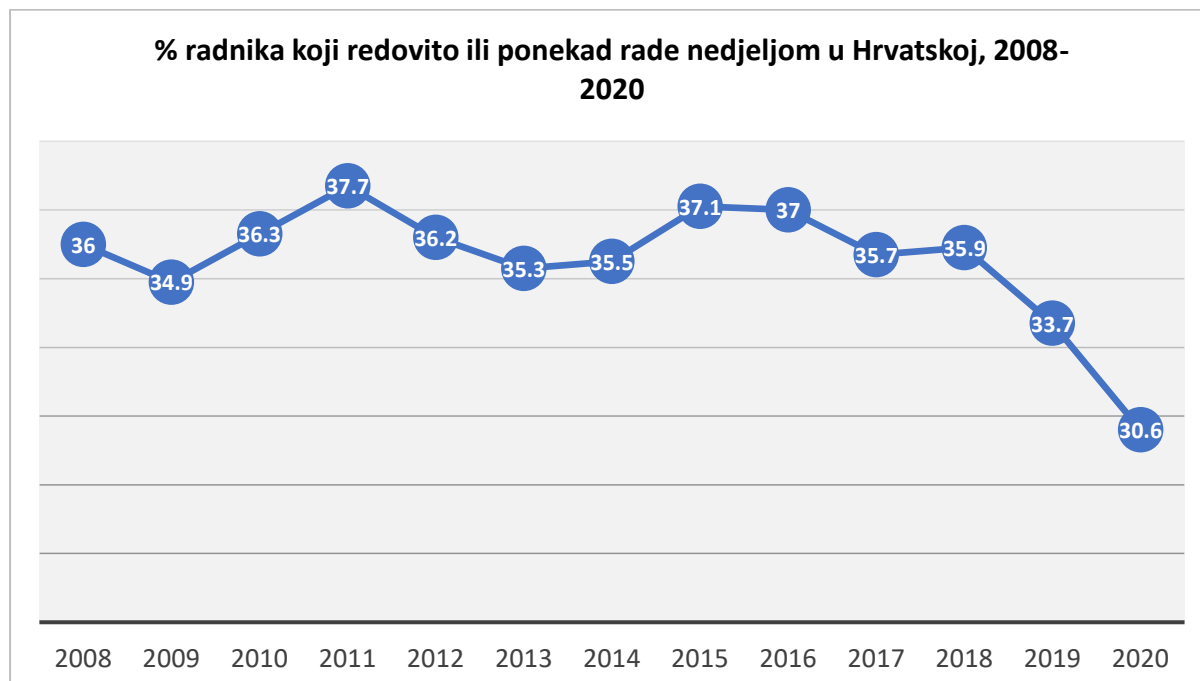
Kada se uzmu u obzir i povremeni radnici nedjeljom, tada je slika za Hrvatsku bitno drukčija ponajprije **jer veliki dio povremenih radnika nedjeljom su radnici za vrijeme turističke sezone**. Zbrojivši sezonske radnike koji povremeno rade nedjeljom (za vrijeme sezone) Hrvatska je iznad EU prosjeka sa 30,6% radnika koji redovito ili ponekad rade nedjeljom, te su samo tri zemlje iznad nas po ukupnom broju radnika nedjeljom (Slika 5). Štoviše, **Hrvatska je prva u EU po broju povremenih (sezonskih) radnika nedjeljom, čak 23,5%**. Gotovo svi takvi radnici su radnici u sezoni, ponajprije u turističkom sektoru, ugostiteljstvu, većini uslužnih djelatnosti vezanih u turizam, i maloprodaji.

Slika 5. Udio radnika koji redovite ili povremeno rade nedjeljom u Europskoj Uniji 2020. godine

Izvor: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_EWPSUN_custom_1183969/default/table

Slika 6. Trend kretanja udjela radnika koji redovito ili povremeno rade nedjeljom u Hrvatskoj, 2008-2020. godine

Izvor: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_EWPSUN_custom_1183969/default/table

I ovdje je značajno da trend broja povremenih zaposlenih pokazuje tendenciju pada, od skoro 38% 2011. do 30% 2020. (Slika 6), uz napomenu da je u 2020. bila manja potražnja za povremenim sezonskim radom zbog učinka COVID pandemije. Unatoč tome, trend pada broja radnika nedjeljom je već 2019. išao u tom smjeru (kada je pao sa 29% na 26%).

Ovdje valja istaknuti da sezonski radnici, čija je potražnja daleko najveća za vrijeme sezone, neće biti pogođeni Vladinim prijedlogom gdje se 16 nedjelja za vrijeme sezone planira uzeti kao izuzeće. Hrvatska će stoga i dalje biti prva u EU po broju povremenih radnika nedjeljom **te se ne može očekivati da će broj sezonskih radnika značajnije padati nakon uvođenja zabrane rada nedjeljom.**

Učinak koji se može očekivati je onaj koji se tiče radnika u maloprodaji, kako je ranije istaknuto, gdje će se zahvatiti oko 3% radnika koji redovito rade nedjeljom, što će Hrvatsku gurnuti na dno Unije po broju ljudi koji redovito rade nedjeljom.

Od tih 3% radnika koji će biti zahvaćeni, gotovo svi su u maloprodaji. U trgovačkim lancima u prosjeku nedjeljom ukupno tokom godine radi oko 20% do 30% svih zaposlenih. To ne znači da svi rade svaku nedjelju, već se raspodjeljuju, no popriličan broj zaposlenih u maloprodaji ovisi o višim nadnicama koje dobivaju nedjeljom. Prema podacima, maloprodajna poduzeća svojim radnicima za nedjelju isplaćuju oko 35% veću satnicu (u prosjeku 36 kuna po satu umjesto 25 kune po satu za rad preko tjedna). Rad nedjeljom stoga velikom broju ljudi može podići plaću na godišnjoj razini između 2% do 8% (izračuni učinaka dostupni u idućoj sekciji).

2.2. Koliki se promet ostvari nedjeljom

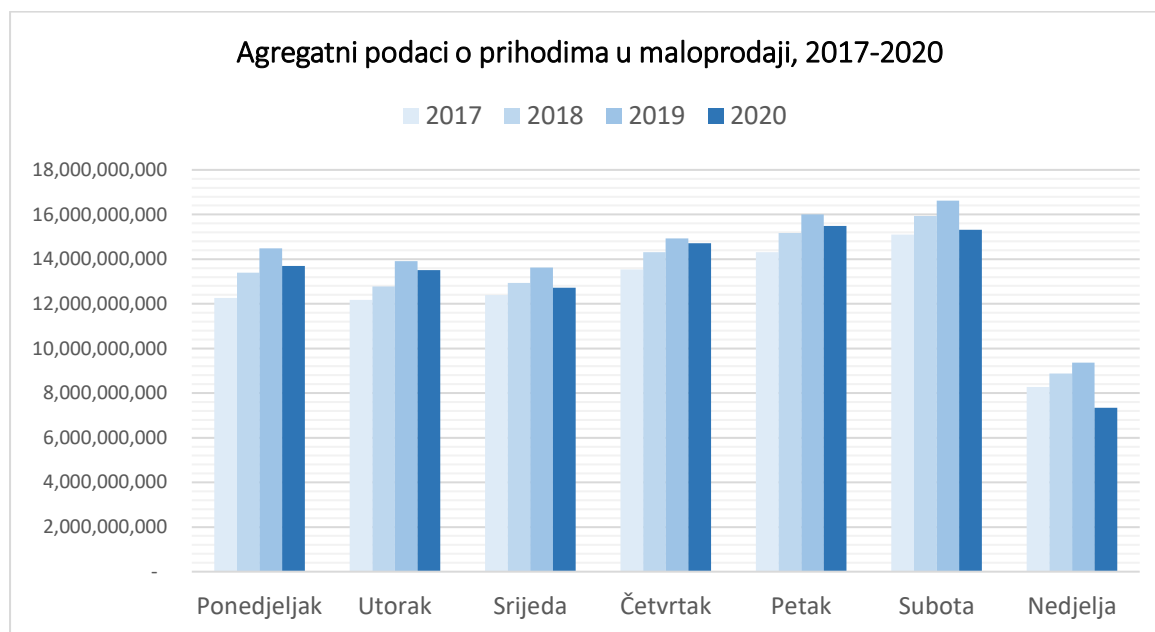
Prema dnevnim podacima promet koji se ostvari nedjeljom doista je manji od ostalih dana u tjednu, i varira oko 9,5% (osim u 2020. kada je pao na ispod 8%), dok za ostale dane varira između 14 i 15%, a najviši je petkom i subotom, 16% do 17% (Tablica 7 i Slika 7). Unatoč tome, postoje realni troškovi koji se ostvaruju za poduzeća u maloprodaji kada nedjeljom ne rade. Upravo ti realni troškovi predmet su idućeg dijela istraživanja.

Tablica 7. Udjeli prometa u maloprodaji po danima u tjednu, 2017-2020.

	2017	2018	2019	2020
Ponedjeljak	13,93%	14,35%	14,64%	14,76%
Utorak	13,82%	13,67%	14,07%	14,56%
Srijeda	14,07%	13,84%	13,77%	13,70%
Četvrtak	15,37%	15,33%	15,09%	15,85%
Petak	16,26%	16,25%	16,18%	16,69%
Subota	17,16%	17,06%	16,80%	16,51%
Nedjelja	9,39%	9,50%	9,46%	7,92%

Izvor: Ministarstvo financija.

Slika 7. Agregatni podaci o prihodima u maloprodaji, 2017-2020.

Izvor: Ministarstvo financija.

3. Učinci zabrane rada nedjeljom

Istraživanje koristi podatke o dnevnim prometima, broju ljudi koji rade nedjeljom i njihovim plaćama za manje trgovine i trgovačke lance koji daju dovoljno dobru reprezentativnost za prikaz ukupnog učinka na industriju maloprodaje u Hrvatskoj za 2019. i 2020. godinu. Iako nije bilo moguće dobiti sve podatke za čitavu industriju, aproksimacije koje su rađene u izračunima učinaka dovoljno su dobre za izradu ukupne analize predstavljene u ovom istraživanju. Za procjenu ukupnih učinaka na trgovinu, zaposlenost, BDP, te porezne prihode korišteni su službeni podaci iz javno dostupnih izvora (financijski izvještaji firmi, podaci Državnog zavoda za statistiku, te podaci Ministarstva financija i Porezne uprave).

3.1. Izračun učinaka pada prometa u svibnju 2020. zbog uvođenja neradne nedjelje

Koristiti ćemo primjer kvazi-eksperimenta iz 5. mjeseca 2020. godine kada su svi dućani u maloprodaji bili zatvoreni na 4 nedjelje u 5. mjesecu (03.05., 10.05., 17.05., 24.05.). Tek je zadnja nedjelja u mjesecu, 31.05. bila radna. Napravili smo usporedbu 5. mjeseca 2020. sa 5. mjesecom 2019. kako bismo vidjeli ukupni učinak na promet, ali i usporedbe promjene prometa u svim ostalim mjesecima u kojima nije bilo zabrane.

Promet u 5. mjesecu 2020. bio je za 10,1% manji nego promet u 5. mjesecu 2019. No ovdje treba razlučiti dva paralelna učinka. **Prvi je učinak od COVID-19 pandemije** koja je bitno utjecala na predsezona 2020. (kada je pad smještaja bio preko 90%), te je posljedično utjecala na maloprodaju pogotovo na obalnim odnosno turističko-izloženim mjestima. **Drugi učinak je onaj neradne nedjelje.** U našim kalkulacijama smo pokušali izolirati jedan učinak od drugoga.

Potrebno je izračunati ukupni učinak pada prometa u čitavom mjesecu u slučaju kada je rad nedjeljom zabranjen, kako bi se prije svega razlučilo je li došlo do prelijevanja potrošnje u druge dane u tjednu. Istovremeno, vodimo računa o učinku COVID pandemije na turističku sezonu i predsezonu.

Razdvajanje COVID učinka od učinka zabrane moguće je uspoređujući tri različita vremenska intervala u 2020. u odnosu na 2019. Prvo je već spomenuta usporedba udjela u prometu i relativna razlika prometa po danima u tjednu za svibanj 2020. u odnosu na svibanj 2019. Drugi je ista usporedba po danima u tjednu ali za mjesec travanj, kao mjesec koji rubno obuhvaća predsezonu i ima sličan iako manji udio turista i noćenja kao svibanj⁷, a u kojem nije bilo zabrane rada nedjeljom (travanj nam, u nedostatku boljšega, posluhuje kao protučinjenični scenarij). Treći interval je usporedba prometa po danima u tjednu za vrijeme sezone tokom COVID pandemije (lipanj, srpanj, kolovoz) kako bismo izračunali učinak COVID-a na pad prometa u maloprodaji zbog upola manjeg broja turista. Kada izračunamo učinak COVID-a na sezonu, izračunati ćemo i učinak COVID-a na predsezonu (svibanj 2020.), te ćemo oduzeti taj učinak od ukupnog učinka za 5. mjesec kako bismo dobili učinak neradne nedjelje u svibnju 2020.

Kao što je spomenuto u uvodu, idealno bi bilo imati eksperiment koji nasumično određuje dućane koji mogu i one koji ne mogu raditi nedjeljom i onda mjeriti učinak na prelijevanje potrošnje u ostalim danima u tjednu, no kako takav eksperiment nije proveden, morati ćemo složiti vlastiti kvazi-eksperiment.

Tablica 8. Usporedba kretanja prometa po danima u tjednu za svibanj 2019. i svibanj 2020.

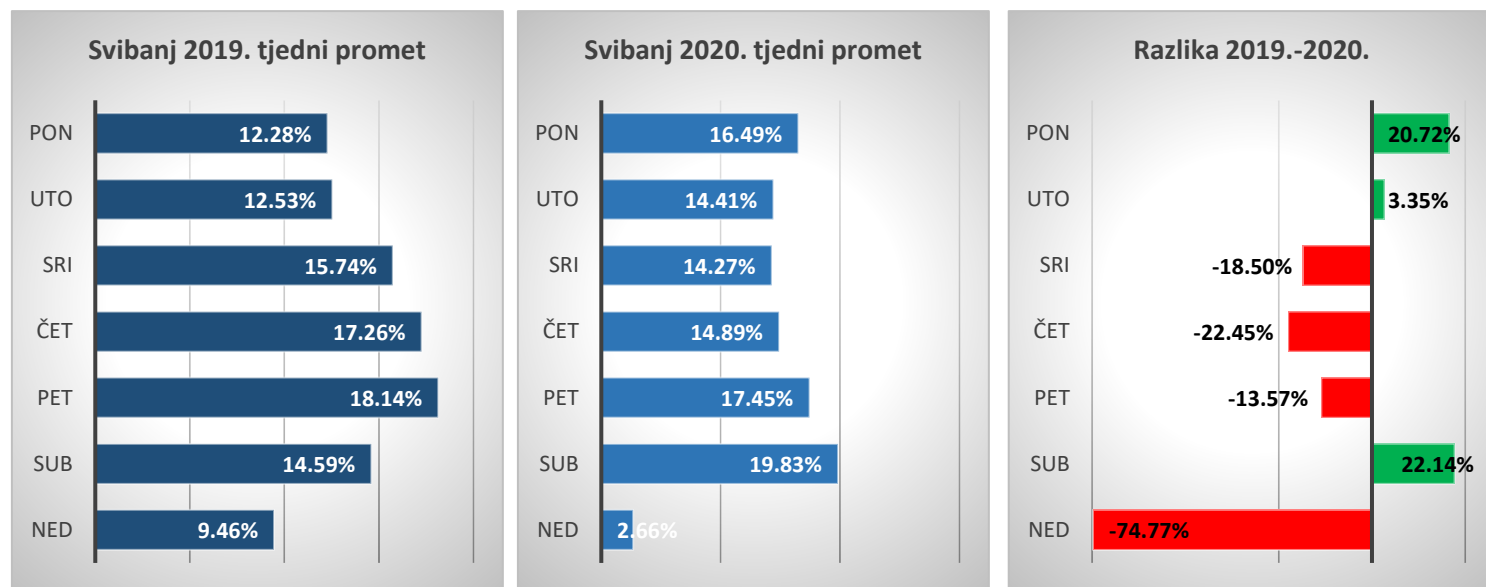
Svibanj 2019.			Svibanj 2020.			Razlika	
	Promet tjedno	Promet godišnje		Promet tjedno	Promet godišnje		
Pon	12,28%	0,87%	Pon	16,49%	1,18%	Pon	20,72%
Uto	12,53%	0,89%	Uto	14,41%	1,03%	Uto	3,35%
Sri	15,74%	1,12%	Sri	14,27%	1,02%	Sri	-18,50%
Čet	17,26%	1,23%	Čet	14,89%	1,06%	Čet	-22,45%
Pet	18,14%	1,29%	Pet	17,45%	1,24%	Pet	-13,57%
Sub	14,59%	1,04%	Sub	19,83%	1,41%	Sub	22,14%
Ned	9,46%	0,67%	Ned	2,66%	0,19%	Ned	-74,77%
Ukupna promjena prometa svibanj 2019. i 2020.							
- 10,13%							

Tablica 8 i grafovi na Slici 8 prikazuju prvu usporedbu, tjedne i godišnje udjele prometa po danima u tjednu za mjesec svibanj u 2019. i 2020., te razliku u dnevnom prometu. Jasno se može vidjeti **pad prometa nedjeljom od skoro 75% u svibnju 2020.** u odnosu na isto razdoblje

⁷ U travnju 2019. u Hrvatsku je ušlo milijun turista (5,7% od ukupnog broja) koji su ostvarili 2,9 milijuna noćenja (3,3%), dok je u svibnju ušlo 1,5 milijuna (8%) i ostvarili su 4,9 milijuna noćenja (5,4%). Izvor: Hrvatska turistička zajednica, https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-07/HTZ%20TUB%20HR_%202019%20%281%29.pdf

lani (posljednja nedjelja u mjesecu bila je radna, zato učinak nije 100%). No, osim toga može se vidjeti i **djelomičan učinak prelijevanja dijela prometa na subotu i ponedjeljak** (rast od oko 20% u oba dana u odnosu na isto razdoblje lani). Osim toga, učinak u svibnju na ostale dane (srijeda, četvrtak, petak) također pokazuje značajan pad prihoda u ovom razdoblju. Veliki dio ovog pada očigledno je vezan uz lošu turističku predsezona u 5. mjesecu.

Slika 8. Grafički prikaz Tablice 8., tjednih prometa po danima za svibnje 2019 i 2020, te razlika u prometu po danima

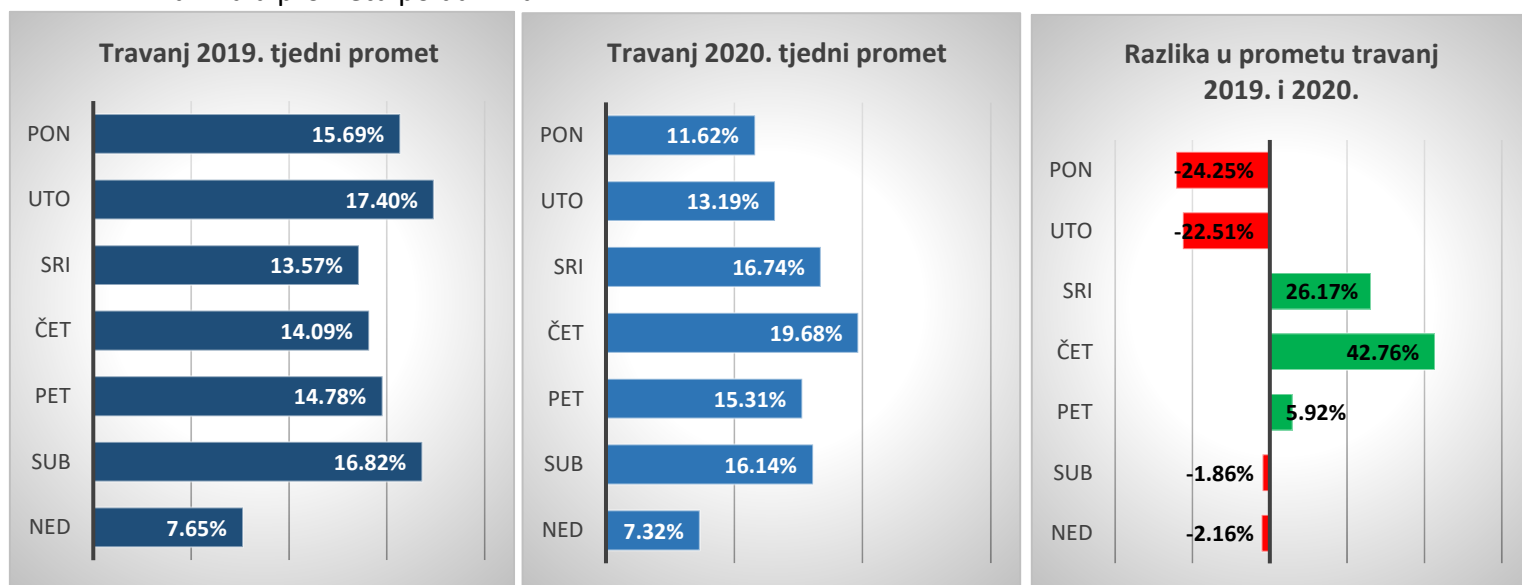
Same po sebi, ova tablica i set grafova nam ne kazuju koliki je bio učinak, niti možemo iz njih razlučiti učinak COVID-a od učinka zabrane. Potrebne su nam i ostale usporedbe. Isti podaci o dnevnim prometima za travanj u Tablici i Slici 9 pokazuju zanimljivi učinak. Travanj je, kao mjesec najbliži svibnju u obrascima potrošnje i elementu predsezone, ostvario mali rast prometa od 2,25% u 2020. u odnosu na 2019. Promet je padao i subotom i nedjeljom, uz visoke varijacije tokom ostatka tjedna (ponajprije kao učinak Uskrsa i kupovine u dane pred Uskrs, srijedu i četvrtak, ali zasigurno i predsezone pogotovo krajem mjeseca). Naš fokus je na nedjelju koja je u travnju bila radna u tri vikenda (osim Uskrsa, 12.04.). Unatoč tome promet nedjeljom nije značajno padao (jer je i 2019. Uskrs padao u travnju).

Tablica 9. Usporedba kretanja prometa po danima u tjednu za travanj 2019. i travanj 2020.

Travanj 2019.			Travanj 2020.			Razlika	
	Promet tjedno	Promet godišnje		Promet tjedno	Promet godišnje		
Pon	15,69%	1,01%	Pon	11,62%	0,85%	Pon	-24,25%
Uto	17,40%	1,12%	Uto	13,19%	0,96%	Uto	-22,51%
Sri	13,57%	0,87%	Sri	16,74%	1,22%	Sri	26,17%

Čet	14,09%	0,91%	Čet	19,68%	1,44%	Čet	42,76%
Pet	14,78%	0,95%	Pet	15,31%	1,12%	Pet	5,92%
Sub	16,82%	1,08%	Sub	16,14%	1,18%	Sub	-1,86%
Ned	7,65%	0,49%	Ned	7,32%	0,54%	Ned	-2,16%
Ukupna promjena prometa travanj 2019. i 2020.							
2,25%							

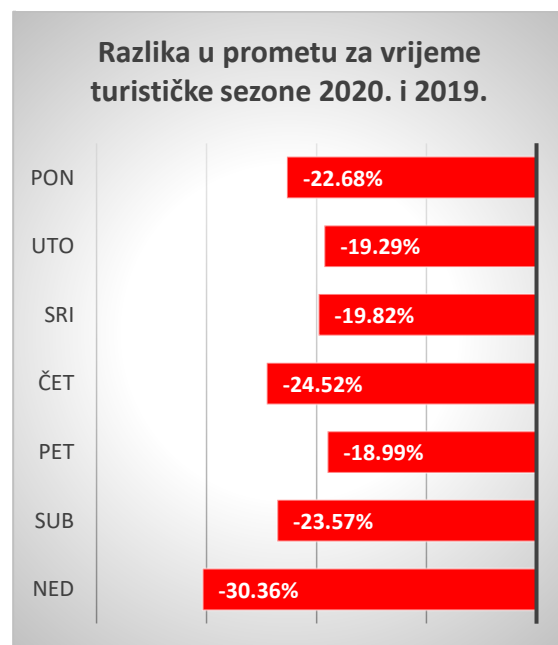
Slika 9. Grafički prikaz Tablice 9, tjednih prometa po danima za travanj 2019. i 2020., te razlika u prometu po danima

Možemo zaključiti kako je travanj 2020., koji nije imao zabranu rada nedjeljom osim Uskrsnje nedjelje, imao puno veći promet nego svibanj 2020., koji je imao zabranu rada nedjeljom u 4 od 5 nedjelja. Ipak, učinak predsezona nešto je snažniji u svibnju nego u travnju, stoga je jedan dio razloga pada od 10% u svibnju svakako slabija sezona. Kako bismo točnije procijenili taj učinak trebamo napraviti daljnje usporedbe.

Prije pandemije imali smo priliku vidjeti rast u maloprodaji od 3 do 4% u prosjeku, koji bi se jednim dijelom nastavio i da je turistička sezona bila u skladu sa očekivanjima. Ipak, kao što prikazuje Tablica 10, učinak COVID pandemije na prihode u sezoni – lipanj, srpanj, kolovoz – je bio popriličan. Ukupni pad prometa bio je 23,5%, a promet je padao oko ili preko 20% u svakom danu u tjednu. Zanimljivo, i za vrijeme sezone pad prometa je bio najznačajniji vikendom. Subotom je promet padao 25%, a nedjeljom 27,7%.

Slika 10. Grafički prikaz razlika tjednih prometa po danima iz Tablice 10.

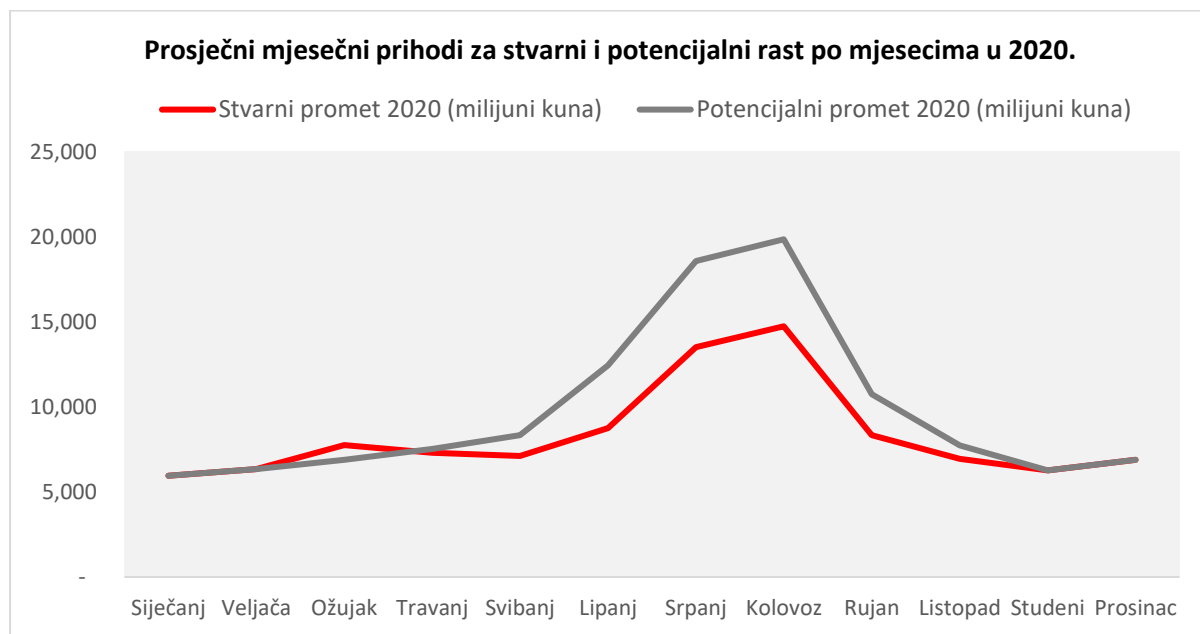

Tablica 10. Usporedba kretanja prometa po danima u tjednu za razdoblje turističke sezone, za lipanj, srpanj i kolovoz 2019. u odnosu na lipanj, srpanj i kolovoz 2020.

Turistička sezona 2019.		Turistička sezona 2020.		Razlika	
Promet tjedno		Promet tjedno			
Pon	14,35%	Pon	15,14%	Pon	-19,3%
Uto	14,27%	Uto	14,31%	Uto	-23,3%
Sri	14,37%	Sri	14,33%	Sri	-23,7%
Čet	14,24%	Čet	13,76%	Čet	-26,1%
Pet	14,61%	Pet	15,30%	Pet	-19,9%
Sub	16,09%	Sub	15,77%	Sub	-25,0%
Ned	12,07%	Ned	11,40%	Ned	-27,7%
Ukupna promjena prometa sezona 2019 i 2020.					
- 23,5%					

Iz ovih podataka možemo napraviti prve procjene učinaka. U svibnju, u periodu predsezone trebali smo imati rast prometa u maloprodaji u odnosu na 2019. Rast u mjesecima izvan sezone (poput siječnja i veljače i razdoblja prije COVID-a, te listopada, studenog i prosinca; podaci dostupni u Prilogu na kraju istraživanja), kao i rast ostvaren prethodnih godina daje nam mogućnosti za procjenu tzv. **protučinjeničnog ili potencijalnog scenarija** (potencijal rasta prometa *da nije bilo COVID-a niti zabrane nedjeljom*). Uzeli smo u obzir prosječan rast prometa u ostalim mjesecima izvan sezone te u mjesecima predsezone, te smo uprosječili rast dosadašnjih godina i dobili procjenu za svaki mjesec u 2020., prikazano na slici 11.

Slika 11. Usporedba prosječnog mjesečnog prihoda za stvarni i potencijalni scenarij po mjesecima u 2020.

Izvor: izračuni i procjene autora.

Iz Slike 11 jasno se vidi kako je sezona imala pozamašan učinak na kretanje prometa u maloprodaji. Na mjesečnoj razini prihodi u 2020. ipak rastu u sezoni (zbog sezonalnosti), no puno manje nego što bi rasli da nije bilo učinka COVID-a. Drugim riječima, učinak COVID pandemije nije samo pad prometa od 23,5% u sezoni, nego je i nešto veći kada se uzme u obzir potencijalan rast koji se mogao ostvariti. Bez COVID pandemije rast u maloprodaji za vrijeme sezone bio bi otprilike između 3% i 4%, što znači da je kumulativni učinak pandemije na sezonu u maloprodaji oko 26 do 27% manji promet od očekivanog.

U predsezoni učinak pandemije svakako je postojao, no 4. i 5. mjesec zajedno čine ukupno tek 13,7% gostiju i 8,6% noćenja (vidi Tablicu 11). Ipak, pad broja turista u 4. i 5. mjesecu bio je daleko veći (99,2% u travnju i 94,8% u svibnju⁸) od pada u srpnju i kolovozu (pad od 46% i 47%⁹), tako da u izračunu treba voditi računa o učinku za relativno manjeg broja turista ali većeg pada tog broja u mjesecima predsezone.

Tablica 11. Broj gostiju i ostvarenih noćenja u Hrvatskoj u 2019. godini.

	Broj gostiju	% gostiju	Noćenja	% noćenja
Siječanj	207.643	1,1%	504.434	0,6%
Veljača	264.484	1,4%	549.613	0,6%
Ožujak	449.620	2,3%	943.716	1,0%
Travanj	1.105.999	5,7%	2.975.446	3,3%
Svibanj	1.569.271	8,0%	4.916.614	5,4%
Lipanj	2.921.391	14,9%	13.016.832	14,3%
Srpanj	4.325.686	22,1%	25.522.680	28,0%
Kolovoz	4.712.039	24,1%	27.771.360	30,4%
Rujan	2.170.611	11,1%	10.365.761	11,4%
Listopad	1.076.316	5,5%	3.080.470	3,4%
Studen	390.886	2,0%	819.266	0,9%
Prosinac	372.200	1,9%	776.739	0,9%
Ukupno	19.566.146		91.242.931	

Izvor: Hrvatska turistička zajednica.

Pad broja turista od 46% u ljetnim mjesecima (umjesto 12 milijuna došlo je 6,4 milijuna, odnosno 5,4 milijuna manje) smanjio je promet u maloprodaji za 23,5%, i taj efekt u potpunosti možemo pripisati utjecaju COVID pandemije. U predsezoni je relativni pad bio veći, no u apsolutnim iznosima ipak manji (umjesto 2,6 milijuna došlo je 360 tisuća, odnosno

⁸ Izvor: Hrvatska turistička zajednica, Informacija o statističkim pokazateljima turističkog prometa, travanj 2020: <https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-05/Informacija%20o%20statistickim%20pokazateljima%20-%20travanj%202020.pdf>, te svibanj 2020: <https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-06/Informacija%20o%20statistickim%20pokazateljima%20-%20svibanj%202020.pdf>

⁹ Izvor: Hrvatska turistička zajednica, Informacija o statističkim pokazateljima turističkog prometa, srpanj 2020: <https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-08/Informacija%20o%20statistickim%20pokazateljima%20-%20srpanj%202020.pdf>, te kolovoz 2020: <https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-09/Informacija%20o%20statistickim%20pokazateljima%20-%20kolovoz%202020.pdf>

2,2 milijuna manje), stoga je efekt na promet u maloprodaji puno manji nego u ključnim ljetnim mjesecima.

Za procjenu efekta COVID-a na predsezonu koristimo prosječnu potrošnju po turistu po trgovini, koja u travnju i svibnju iznosi oko 100 i 120 kuna po osobi po dućanu, dok je u ljetnim mjesecima oko 80 kuna po osobi po dućanu. U predsezoni je puno manje turista no oni u dućanima troše nešto više u prosjeku. **Za mjesec travanj** koji ostvaruje tek 5,7% ukupnog broja gostiju godišnje, ali u kojem je i taj broj gostiju 2020. u potpunosti nestao, **učinak na promet u maloprodaji bio je ipak tek 1,4%**. Za mjesec svibanj, strani turisti čine nešto veći broj gostiju i više noćenja te više troše u prosjeku, **stoga je učinak COVID-a na svibanj puno veći i iznosi čak 5,1%**.

Uzevši u obzir ove podatke možemo konačno razlučiti učinak COVID-a od učinka neradne nedjelje za mjesec svibanj. Koristimo procjenu rasta prometa za mjesec travanj i svibanj na temelju prethodnih godina i prosječnog rasta indeksa maloprodaje kako bismo dobili protučinjenične odnosno potencijalne procjene rasta (koliki bi bio rast da nije bilo COVID pandemije i neradne nedjelje). Izračuni učinaka su prikazani u Tablici 12 i Slici 12.

Tablica 12. Procjena učinka COVID pandemije i učinka neradne nedjelje na promet u maloprodaji za travanj i svibanj 2020.

	Travanj	Svibanj
Stvarni pad/rast prometa u maloprodaji	2.25%	-10.13%
Učinak COVID-a	-1.4%	-5.1%
Učinak neradne nedjelje	-	-7.43%
Pad/rast prometa da nije bilo COVID-a	3.65%	-5.03%
Pad/rast prometa da nije bilo COVID-a i neradne nedjelje	3.65%	2.4%

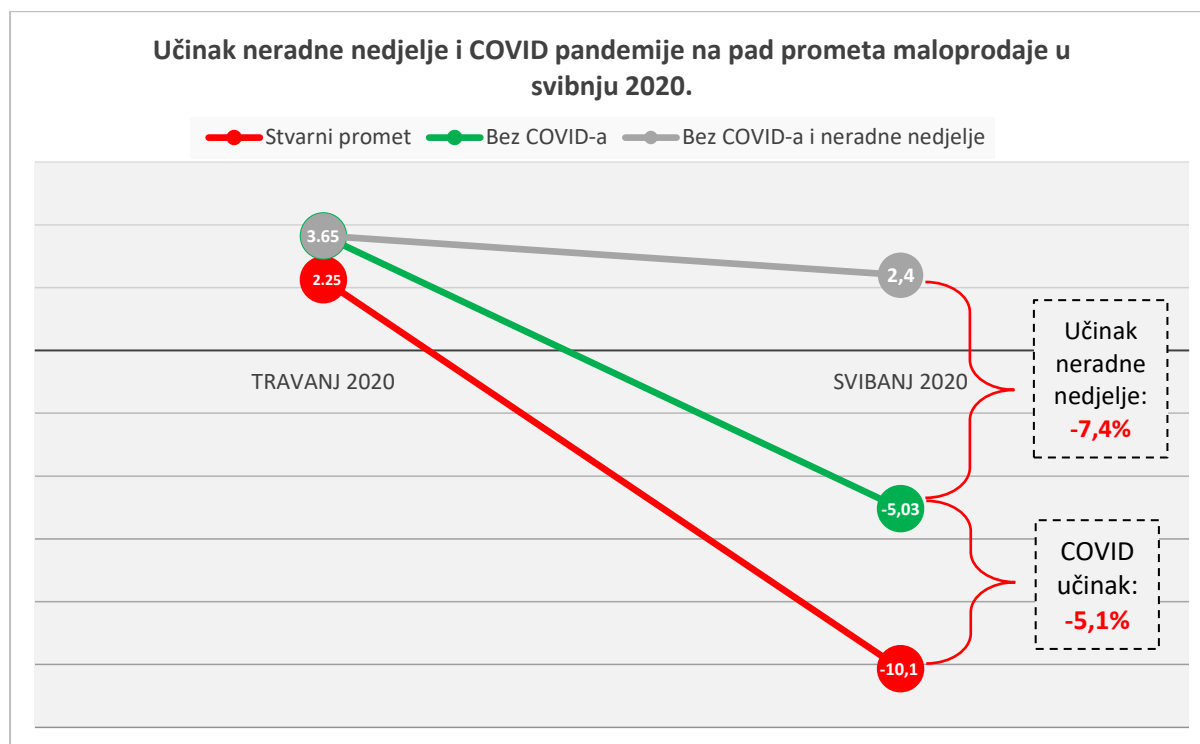
Izvor: izračuni autora.

Tablica 12 i Slika 12 prikazuju kako je na pad u svibnju od 10,13% nešto veći učinak imala neradna nedjelja od COVID-a. Da nije bilo COVID pandemije, u travnju primjerice rast bi bio 3,6% umjesto 2,25%. Isto tako da nije bilo COVID pandemije, u svibnju pad bi bio manji, te bi umjesto 10,1% iznosio 5%. Zbrojeni učinak i COVID pandemije i neradne nedjelje bio je veći od ukupnog pada od 10,13%. Konkretno bio je 12,5% jer se mora uzeti uračunati neostvareni potencijalni rast u maloprodaji. Uzevši to u obzir, lako je izračunati da je **ukupni učinak neradne nedjelje iznosio 7,4% ($\pm 1,5\%$) za svibanj 2020**. Tih 7,4% uzeti ćemo kao referencu za daljnje računanje ukupnog učinka u slučaju uvođenja neradne nedjelje od strane Vlade.

U ovaj učinak od 7,4% uzeto je u obzir i prelijevanje prometa u svibnju na ponedjeljak i subotu, bez čega bi pad odnosno učinak bio još i veći. Četiri radna dana manje u mjesecu (13% radnih dana manje) generirali su pad od 7,4%, što je manji od njihovog udjela upravo zbog učinka prelijevanja na druga dva dana u tjednu. Ipak, učinak prelijevanja nije bio dovoljan da anulira

pad prometa zbog neradne nedjelje. **Možemo zaključiti kako je veliki dio nedjeljne potrošnja građana završio na drugim mjestima ili se nije niti ostvario.**

Slika 12. Procjena učinka COVID pandemije i učinka neradne nedjelje na promet u maloprodaji za svibanj 2020.

Izvor: izračuni autora.

3.2. Efekt na čitavu industriju maloprodaje

Važno je pritom imati na umu da je spomenuti učinak od 7,4% u svibnju izračunat za maloprodaju sa malim brojem poslovnica koje su pritom prilično izložene turizmu. Kao što je u uvodu naglašeno, veliki trgovački lanci bolje će se snaći u situaciji zbog mogućnosti alterniranja između poslovnica koje rade tokom 16 radnih nedjelja, na određenim mikrolokacijama. Osim toga veliki lanci su nešto manje pogođeni učinkom turizma od manjih lanca i malih trgovina. Također, treba voditi računa upravo o 16 radnih nedjelja tokom sezone za male trgovine koje u tom razdoblju ostvaruju oko 50% godišnjeg prometa.

S druge strane učinak COVID pandemije puno se manje osjetio u dijelovima Hrvatske koji nisu ovisni o turizmu, te je u tim dijelovima pad prometa u svibnju u potpunosti bio podložan zabranu rada nedjeljom. Stoga učinak od 7,4% možda i podcjenjuje učinak neradne nedjelje, zbog čega valja voditi računa o intervalima u kojima je postavljen ($\pm 1,5\%$).

Za izračun ukupnog učinka na industriju stoga računamo u prosjeku pad od 7,4% u 8 mjeseci u kojima je rad nedjeljom zabranjen, dok s druge strane taj učinak izostaje u 4 mjeseca u kojima je rad nedjeljom dozvoljen. Pretpostavimo da se radi o 4 mjeseca za vrijeme turističke

sezone kada većina malih trgovina ostvari 50% godišnjeg prometa, te također pretpostavimo da je efekt nejednako raspodijeljen na male trgovine koje nisu izložene turizmu (najteže pogođene jer ih turizam neće izvući tokom godine), male trgovine koje su izložene turizmu (pogođene izvan sezone), te velike trgovine (najmanje pogođene jer imaju mogućnost prilagodbe uz manji gubitak prometa).

Od ukupno 93 milijarde kuna prometa ostvarenog u maloprodaji, oko 30% čine najveći lanci čiji učinak na pad prometa ne bi trebao biti veći od 1% ($\pm 0,5\%$). No svi ostali će svakako imati učinak od barem 4% ($\pm 0,7\%$), ovisno o izloženosti sezoni. **Ukupni učinak na industriju se stoga može procijeniti na 3,1% ($\pm 0,8\%$).**

3.3. Učinak na plaće

Osim učinka pada prometa značajan je sličan učinak pada plaća radnicima zbog izostanka rada nedjeljom. Konkretno, trošak po satu za rad nedjeljom je u prosjeku oko 30 do 32 kune po satu, dok je trošak za ostale dane u tjednu u prosjeku 25 kuna po satu. Rad nedjeljom u prosjeku se stoga honorira sa 20% do 30% većom plaćom za taj dan, što može činiti značajan prihod radnicima koji rade veliki broj nedjelja tokom godine.

Ipak, i takva kompenzacija se ponekad doima kao nedovoljna. Plaćanje rada nedjeljom također je sporni dio argumentacija o neradnoj nedjelji. Sindikati i druge organizacije često ističu problematiku neadekvatnih kompenzacija radnika nedjeljom kao i njihovo neučestalo obračunavanje i plaćanje, no to je problem kojega je potrebno regulirati kroz Zakon o radu, a ne selektivno samo na sektor maloprodaje. Uostalom, aktualni prijedlog Vlade ne rješava problem neadekvatne kompenzacije nedjeljom niti njenu učestalost plaćanja.

U tu svrhu potrebno je dati izračun učinka uvođenja neradne nedjelje na pad plaća u maloprodaji, vodeći računa o mogućnosti većih plaća kada bi problematika kompenzacije nedjeljom bila riješena kroz Zakon o radu.

Tablica 13 daje hipotetski primjer učinka na plaću radnika koji radi nedjeljom po trenutnim uvjetima (30% veća plaća) usporedno sa radnikom koji radi nedjeljom gdje se rad kompenzira 50% većom plaćom, te radnikom koji zbog zabrane rada ne radi nedjeljom već odradi jednaki fond sati tokom tjedna za manju satnicu (ovo predstavlja scenarij kojega Vlada želi implementirati). Pri izračunima uzeto je u obzir da radnik koji radi nedjeljom mjesečno odradi maksimalno dvije nedjelje, kao i činjenica da će 16 nedjelja tokom godine biti radnih.

U slučaju zabrane rada nedjeljom, u ovom hipotetskom slučaju, **radnik bi radio jednaki broj sati preko tjedna, no svejedno dobio 132 kune manju plaću svaki mjesec**. Na godišnjoj razini, ukoliko uzmemo u obzir 16 radnih nedjelja i činjenici da jedan radnik radi samo 2 nedjelje mjesečno, radi se o **2.160 kuna (4%) manjoj plaći za jednaki opseg posla**.

Drugim riječima, **ovakva mjera postaje nepovoljna za radnike koji će donositi manju plaću za jednaki opseg posla**, pod pretpostavkom da se radni sati ne mijenjaju (scenarij trećeg retka iz Tablice).

Tablica 13. Hipotetski primjer učinka na plaću radnika u slučaju zabrane rada nedjeljom

	Radni sati ukupno	Radni sati nedjeljom	Radni sati tjedan	Satnica nedjelja	Satnica tjedan	Zarada tjedan	Plaća mjesečna	Plaća godišnja
Radnik radi nedjeljom kao dosad	40	8	32	32.5 kn	25 kn	1.060 kn	4.332 kn	55.120 kn
Radnik radi nedjeljom uz 50% veću satnicu	40	8	32	37.5 kn	25 kn	1.100 kn	4.420 kn	57.200 kn
Radnik ne radi nedjeljom (ali isti fond sati)	40	0	40	-	25 kn	1.000 kn	4.200 kn	52.960 kn
Razlika rad nedjeljom i nerad nedjeljom uz isti fond sati							- 132 kn	- 2.160 kn
Razlika rad nedjeljom uz veću satnicu nedjeljom							88 kn	2.080 kn
Razlika nerad nedjeljom i rad uz veću satnicu							220 kn	4.240 kn

Izvor: Izračuni autora. Godišnja plaća računa se uz pretpostavku da radnik radi nedjeljom tek 2 puta mjesečno. U zadnjem scenariju radnik ne radi nedjeljom u 36 tjedana, a radi nedjeljom u 16 tjedana (prema aktualnom prijedlogu Vlade).

Ukoliko bismo problem satnica nedjeljom riješili kroz izmjene Zakona o radu (scenarij drugog retka), radnici nedjeljom mogli bi ostvariti gotovo simetričan suprotni učinak: **2.080 kuna (4%) veću plaću godišnje**. Razlika u plaći postaje još veća kada usporedimo Vladin prijedlog nerada nedjeljom sa scenarijem bolje satnice nedjeljom. Tada radnici mogu očekivati **čak 4.240 kuna (8%) više godišnje plaće**, odnosno čak jednu plaću mjesečno više. Tablica 13 stoga zorno prikazuje da je, sa stanovišta radnika, problem rada nedjeljom puno bolje riješiti izmjenama Zakona o radu za veću satnicu nedjeljom, nego kroz zabranu rada.

Uzevši u obzir dva izračunata efekta, pad prometa i pad plaća radnika, možemo očekivati tri potencijalna scenarija koji će se manifestirati kao posljedice ovih kretanja:

- Prvi scenarij je da maloprodajna poduzeća neće povećavati satnice svojim radnicima, ponajviše zbog zabrinutosti oko pada vlastitih prihoda. U ovom slučaju posljedica pada plaća od 3% do 4% na godišnjoj razini (ovisno o tome plaćaju li poslodavci 20% ili 30% veće dnevnice nedjeljom) je **pad standarda za veliki broj radnika čime je narušena njihova kupovna moć**, te se očituje negativni učinak na potrošnju
- Drugi scenarij je da maloprodajna poduzeća budu prisiljena povećavati satnice preko tjedna radnicima kako bi spriječili efekt pada plaća a time i nezadovoljne radnike. Posljedica toga je relativni rast troškova poduzećima, što uslijed nižeg očekivanog prihoda zbog zabrane vodi ka manjoj dobiti za poduzeća, ali i manje uplaćenog poreza na dobit. Samo deset najvećih trgovačkih lanaca, koji čine oko 38% tržišta maloprodaje, uplati godišnje oko 480 milijuna kuna poreza na dobit u proračun.

Porezni prihodi od maloprodaje značajno bi se smanjili u slučaju manje iskazane dobiti čitavog maloprodajnog sektora

- C) Treći scenarij, ujedno i najizgledniji, je **smanjenje broja radnika od strane maloprodajnih poduzeća za 15% do 20% onih koji rade nedjeljom** kako bi se time anulirao efekt pada plaća i pada prihoda. Ovo je ujedno i najizgledniji scenarij.

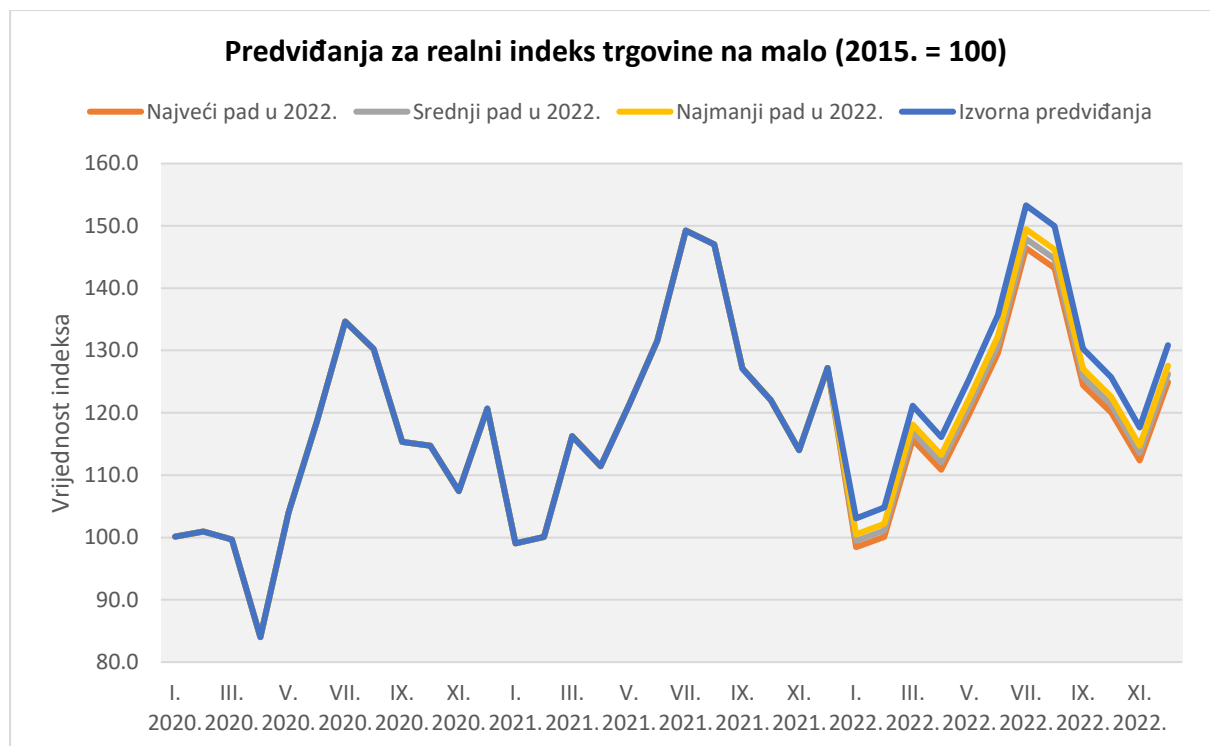
U nastavku obrađujemo sva tri scenarija i dajemo procjenu učinaka na zaposlenost, potrošnju, BDP i porezne prihode za svakoga od njih.

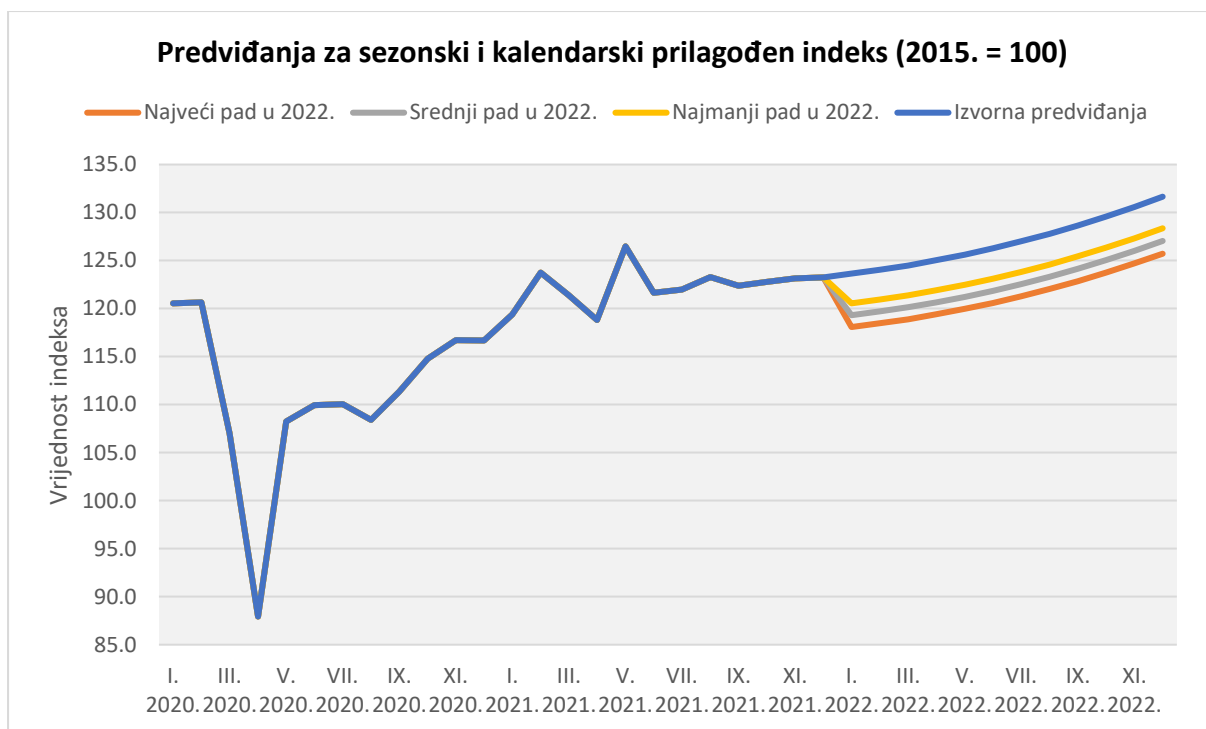
3.4. Procjene učinaka na promet i BDP, uz tri potencijalna scenarija s obzirom na reakcije na zabranu rada

Prije procjene sva tri scenarija vezana uz reakciju poduzeća u maloprodaji na zabranu rada i učinka pada plaća i/ili otkaza radnicima, računamo procjenu samo očekivanog pada prometa u maloprodaji na kretanje BDP-a.

Slijedeći procjenu od očekivanog pada od 3,1% za industriju maloprodaje, napravili smo procjenu učinaka na DZS-ov indeks trgovine na malo, prikazan na Slici 13. Tri scenarija navedena na grafu odnose se na učinak od 3,1% i intervale pouzdanosti (od 2,3% do 3,9% očekivanog pada prometa po mjesecima). U sezoni će isti učinak izostati, no u ostalim mjesecima možemo očekivati relativni pad u odnosu na prethodne godine.

Slika 13. Procjena učinka zabrane rada nedjeljom na indeks trgovine na malo, samo u slučaju učinka pada prometa u maloprodaji. Predviđanja za realni (gornji graf), i sezonski prilagođeni indeks (donji graf).

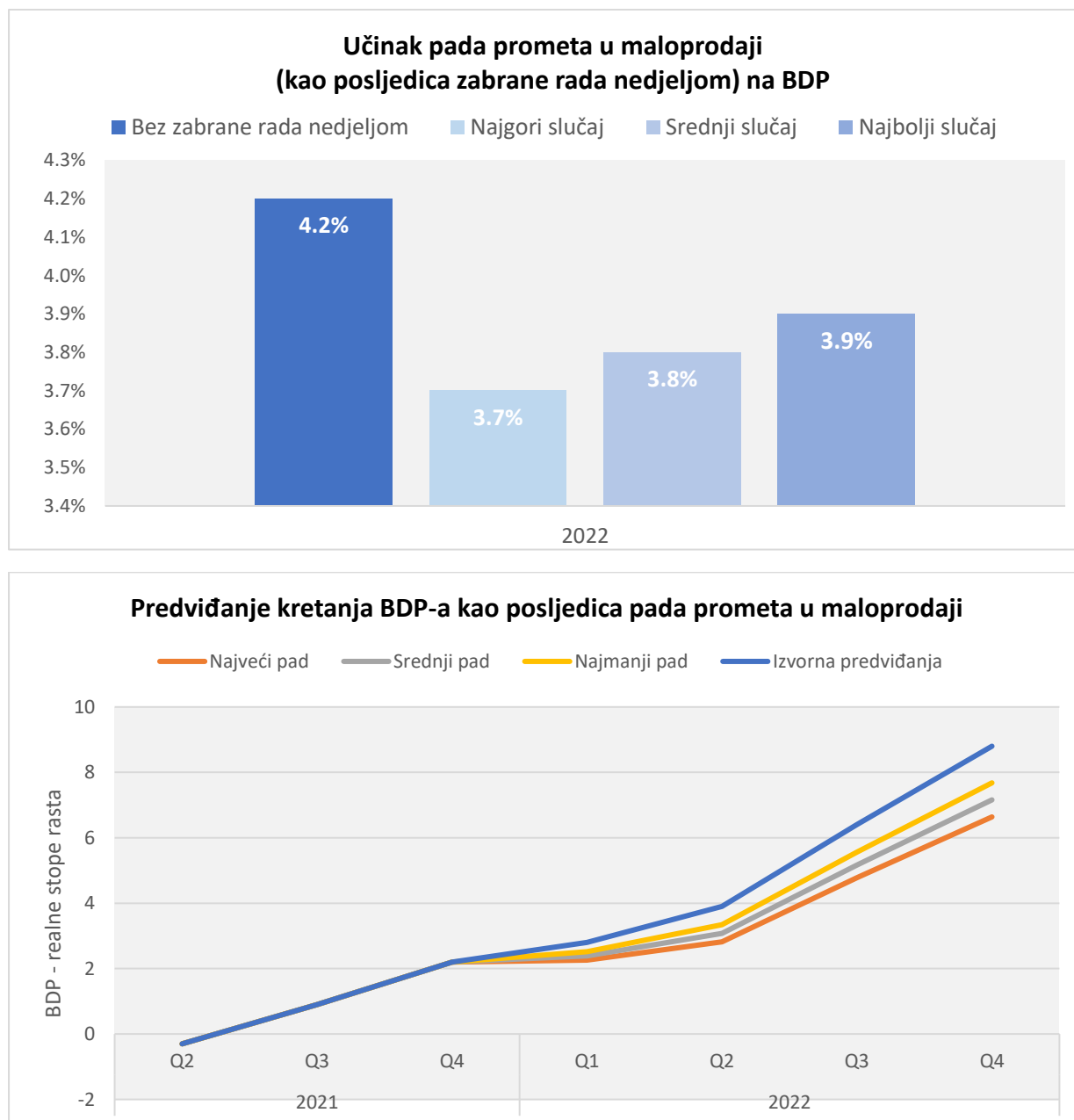

Izvor: DZS i procjena autora.

Ovakav pad prometa u maloprodaji očitovati će prije svega kroz pad potrošnje što ima direktan negativni učinak na BDP (Slika 14). U ovom slučaju stoga gledamo samo učinak kroz promjenu agregatne potrošnje kao posljedicu pada prometa nedjeljom (i nedovoljno prelijevanje na ostale dane u tjednu). Pritom je **uzeto u obzir da će se dio prometa nedjeljom prelići na ostatak gospodarstva** (benzinske postaje, kiosci) **što umanjuje inicijalni učinak pada potrošnje**. Kada se pak uzmu u obzir reakcije zbog smanjenih plaća i otkaza (što prikazujemo u idućim sekcijama), učinak na BDP će biti otprilike jednak inicijalnom baznom učinku.

Bazni scenarij za daljnje izračune je stoga **očekivano smanjenje rasta BDP-a od 0,3 do 0,5 postotna poena u 2022. godini**. Ovakav učinak se možda na prvu ne čini pretjerano visokim, no ovdje nisu uzeti u obzir sekundarni učinci reakcija poduzeća u maloprodaji na pad prometa. Osim toga, čak i ovakav učinak od u prosjeku 0,4 postotnih poena manjeg rasta akumuliran kroz više godina daje značajan učinak na niži potencijalni BDP a time i niži očekivani standard u budućnosti. Primjerice, divergencija potencijalnog rasta BDP-a i stvarnog (predviđenog) rasta na temelju tri scenarija već u četvrtom kvartalu 2022. ukazuje na nezanemarivi promašeni potencijal rasta. U kasnijim godinama taj efekt će se samo multiplicirati.

Slika 14. Učinak samo pada prometa u maloprodaji na BDP u 2022. godini, kao posljedica zabrane rada nedjeljom, uz tri različita scenarija. Donji graf prikazuje predikciju po kvartalima za 2022. godinu.

Izvor: izračun autora, uz predviđanja rasta BDP-a od 4,2% za 2022. godinu.

3.4.1. Prvi scenarij: maloprodaja neće podizati satnice

Prvi scenarij, kako je gore i navedeno, predviđa da zbog pada prometa na godišnjoj razini od oko 3% firme u maloprodaji neće povećavati satnicu svojim radnicima koji ostaju bez dodatnog prihoda od rada nedjeljom tokom većine godine. U tom slučaju možemo očekivati pad plaća na godišnjoj razini od oko 3% do 4% u maloprodaji, što će zahvatiti oko 35 tisuća radnika koji rade nedjeljom.

Ovaj učinak dodatno potencira pad potrošnje na godišnjoj razini zbog pada prometa u maloprodaji. Tablica 14 prikazuje učinak na daljnji pad potrošnje kroz ovaj scenarij.

Tablica 14. Učinak prvog scenarija na BDP i pad potrošnje

Prvi scenarij (maloprodajna poduzeća neće povećati dnevnice radnicima)		
Pad plaća od 3% do 4%		
Radnici nedjeljom		35.000
Godišnja plaća		54.000 kn
Pad potrošnje od 2% (mil. kn)		58.800 kn
Pad potrošnje od 4% (mil. kn)		78.400 kn
BDP (mil. kn, tekuće cijene)		371.517.000 kn
Očekivani pad potrošnje		
-0,021 p.p.	-0,018 p.p.	-0,016 p.p.
Kumulativni učinak na BDP		
Najveći	Srednji	Najmanji
-0,471 p.p.	-0,368 p.p.	-0,266 p.p.

Izvor: DZS i izračuni autora. p.p. znači „postotnih poena“.

Manje plaće za 35 tisuća ljudi u maloprodaji bi imale relativno mali negativni učinak na potrošnju (zbog relativno manje kupovne moći zaposlenika u maloprodaji), no kumulirano taj efekt stvara dodatni pritisak na BDP, te ga u najgorem scenariju (4% niže plaće) gura na 0,47 postotnih poena nižeg očekivanog rasta.

3.4.2. Drugi scenarij: maloprodaja povećava satnicu, ostvaruje manju dobit

U drugom scenariju reakcija maloprodajnih poduzeća je da su prisiljena, zbog nezadovoljstva radnika, povećavati satnice radnicima tokom tjedna kako bi spriječili efekt pada plaća godišnje. Povećanje satnica pak će se odraziti na sve radnike jednako, ne samo na one koji rade nedjeljom, što podiže troškove poduzećima. Uz učinak pada prihoda, može se očekivati manja ostvarena dobit, što će se preliti na manje uplaćenog poreza na dobit, odnosno nižih prihoda u proračunu.

Konkretno, samo deset najvećih lanaca prošle godine uplatili su oko 480 milijuna kuna poreza na dobit, uz napomenu da je najveći lanac ostvario gubitak što je smanjilo očekivane prihode od poreza na dobit. To znači da bi sa oporavkom u 2021. prihodi od poreza na dobit trebali biti još značajniji. Ipak, u procjenama ćemo uzeti konzervativnu procjenu tek malog povećanja poreznog prihoda u kasnijim godinama, te procjenu pada uplaćenih poreza na dobit od 30 do

50% na razini industrije. Tablica 15 ilustrira kumulativne učinke na BDP koji su nešto manji u najgorem slučaju od prvog scenarija i pada plaća. S druge strane možemo očekivati od **1,8% do 3% pada prihoda poreza na dobit** kao posljedicu ovakvog scenarija.

Tablica 15. Učinak drugog scenarija na BDP i pad prihoda od poreza

Drugi scenarij (veće dnevnice za radnike, manji prihod od poreza)		
Pad prihoda poreza na dobit		
Porez na dobit od maloprodaje (u mil. kn)		500.000 kn
Pad od 30% (u mil. kn)		150.000 kn
Pad od 50% (u mil. kn)		250.000 kn
Prihodi poreza na dobit (2021., u mil kn)		8.198.134 kn
BDP (u mil. kn)		371.517.000 kn
Očekivani pad prihoda poreza na dobit		
-3,05%	-2,44%	-1,83%
Očekivani pad prihoda poreza na dobit kao udio u BDP-u		
0,065 p.p.	0,052 p.p.	0,039 p.p.
Kumulativni učinak na BDP		
Najveći	Srednji	Najmanji
-0,515 p.p.	-0,402 p.p.	-0,289 p.p.

Izvor: Ministarstvo financija i izračun autora. p.p. znači „postotnih poena“.

Napominjemo da je **ovaj scenarij najmanje vjerojatan**. Poduzeća u maloprodaji će teško sama sebi povećavati troškove plaća uslijed pada prihoda zbog nerada nedjeljom. Puno veća vjerojatnost je da će uštede tražiti u smanjenju broja zaposlenih što nas vodi do trećeg scenarija.

3.4.3. Treći scenarij: smanjenje broja radnika

Treći scenarij umjesto smanjenja ili povećanja plaća predviđa najizgledniju mogućnost: smanjenje broja zaposlenih kao posljedica neradne nedjelje. Ovaj efekt pritom ne obuhvaća sezonske radnike koji će i dalje biti potrebni za vrijeme sezone, ali uzima u obzir učinak na stalno zaposlene u maloprodaji koji će zbog manjeg opsega posla postati višak.

Prema procjenama maloprodajnih poduzeća, planira se otpustiti između 15% i 20% radnika koji trenutno rade nedjeljom. Od 35.000 radnika koji rade nedjeljom u maloprodaji, to bi značilo između 5 i 7 tisuća otkaza, što bi generiralo dodatne sekundarne socijalne učinke, uz primarne učinke pada potrošnje i smanjenog rasta BDP-a.

Osim toga, ovaj učinak biti će **neravnomjerno raspoređen i puno teže će pogoditi manja mjesta i turističke regije, poglavito otoke**. Radnici koji dobiju otkaze u velikim gradovima relativno brže mogu pronaći novi posao, dok radnici u manjim turističkim mjestima ili otocima nemaju previše alternativa te imaju veći rizik da postanu dugoročno nezaposleni izvan sezone.

Tablica 16. Učinak trećeg scenarija na BDP i pad potrošnje

Treći scenarij (potpuni gubitak zaposlenih)		
Gubitak zaposlenih u maloprodaji		
Zaposleni koji rade nedjeljom		35.000
Broj zaposlenih koji bi dobili otkaz (15%)		5.250
Broj zaposlenih koji bi dobili otkaz (20%)		7.000
Godišnja plaća		54.000 kn
Učinak na potrošnju (15%) (u mil. kn)		117.600 kn
Učinak na potrošnju (20%) (u mil. kn)		156.800 kn
BDP (u mil. kn)		371.517.000 kn
Učinak gubitka posla na pad potrošnje		
- 0,04 p.p.	- 0,037 p.p.	- 0,032 p.p.
Kumulativni učinak na BDP		
Ukupni najveći	Srednji	Ukupni najmanji
- 0,492 p.p.	- 0,387 p.p.	- 0,282 p.p.

Izvor: izračuni autora. p.p. znači „postotnih poena“.

Učinak na pad BDP-a bio bi sličan kao i kod prva dva scenarija, gdje u **prosjeku možemo očekivati 0,4 postotnih poena manji rast BDP-a**. No kumulativni učinak rasta nezaposlenih, pogotovo u manjim mjestima, generira druge neželjene učinke i na proračun i na potrošnju jer je pitanje koji broj otpuštenih ostaju srednjoročno nezaposleni, a koji zbog negativnog iskustva možda i napuste zemlju. Osim toga, ovakva **posljedica povećava nejednakost manje razvijenih u odnosu na veće razvijene krajeve Hrvatske**.

3.4.4. Učinak na porezne prihode od PDV-a

U 2019. u maloprodaji uplaćeno je oko 5,7 milijardi kuna PDV-a u proračun, dok je 2020., usred manjih ostvarenih prometa zbog lošije sezone uplaćeno oko 4,3 milijarde. Od toga je u 10 najvećih trgovačkih lanaca 2019. uplaćeno 2,3 milijarde, te 1,7 milijardi 2020. Ovaj utržak od PDV-a čini ukupno 7,3% svih prihoda od PDV-a, odnosno oko 4% svih proračunskih prihoda (prema planu proračuna za 2021. godinu).

Od ukupnog iznosa nedjelja po prometu najmanje doprinosi PDV-u, razmjerno udjelu u ukupnim prometima, oko pola milijarde kuna godišnje. Prihod nedjeljom, kao što je ranije izračunato, ne prelijeva se jednako na ostatak industrije, ali postoji nezanemarivi učinak ukupnog pada prometa zbog zabrane rada nedjeljom, što će se svakako odraziti i na pad prihoda od PDV-a i manjih prihode državi.

Konkretno, pad prodaje od 3.1% u prosjeku za čitavu industriju **smanjio bi i prihode od PDV-a kojeg maloprodaja uplaćuje u proračun i to za oko 167 milijuna kuna godišnje**. U ukupnim prihodima proračuna, prihodi PDV-a bi u tom slučaju pali za oko 0,2% u prvoj godini uvođenja. Iako se efekt čini relativno mali, u situaciji povećanog deficita proračuna, i mali učinci na pad očekivanih prihoda mogu izazvati probleme u sustavu javnih financija, pogotovo ukoliko se učinak akumulira kroz godine.

Zaključci i preporuke

Argumenti za uvođenje zabrane rada nedjeljom, predstavljeni od strane Vlade, počivaju na 2 temeljna narativa: (1) ukidanje zabrane radi poštivanja hrvatske tradicije i Zakona o radu uz istovremeno dopuštanje dovoljno iznimaka da će većina onih koji rade nedjeljom i dalje ostati raditi, dok će trošak u potpunosti snositi industrija maloprodaje, i to prvenstveno mali lanci i male trgovine; te (2) ideja da će se potrošnja nedjeljom jednostavno preliti na ostale dane u tjednu. Osim toga ističe se kako većina Hrvata podržava zabranu te se paušalno spominju primjeri drugih zemalja koje imaju zabranu rada nedjeljom bez navođenja ikakvih detaljnih procjena učinaka uvođenja ovakve mjere.

U ovom istraživanju cilj je bio podvrgnuti spomenute narative i argumente Vlade realnim brojevima o dnevnom prometu i plaćama u maloprodaji, te uz pomoć njih izračunati konačan potencijalni učinak najavljene zabrane rada.

Prvi argument o poštivanju tradicije uz uvođenje iznimaka, osim što je logički nekonzistentan (jer obuhvaća tek jednu trećinu onih koji rade nedjeljom, čineći im direktnu štetu), ide u korist velikim trgovačkim lancima naspram malih, te **time narušava ustavnu odredbu o pravu slobodnog tržišnog natjecanja**. U Hrvatskoj tek 7% ljudi redovito radi nedjeljom, dok 23% radi nedjeljom za vrijeme sezone. Zbog iznimke o 16 radnih nedjelja svi koji sezonski rade nedjeljom ostaju raditi nedjeljom u tom periodu. **Uvođenje zabrane stoga ne ostvaruje svoj temeljni cilj oslobađanja većine ljudi rada nedjeljom.**

Drugi argument o prelijevanju potrošnje na ostale dane i njenoj zadatosti (potrošnja kao „stabilna funkcija realnih dohodaka“) negira realne učinke koji su nastali u svibnju kada je Vlada obustavila rad trgovina nedjeljom na ukupno 4 nedjelje. Ovo istraživanje pokazalo je da iako je bilo efekta prelijevanja u druge dane u tjednu (ponajprije subotu i ponedjeljak), ukupna potrošnja u maloprodaji u svibnju je ipak padala i to poprilično. Tek jedan dio pada te potrošnje može se pripisati učinku COVID pandemije i drastično manjeg broja turista u istom mjesecu, no veći dio pada potrošnje ipak se pripisuje učinku zatvaranja nedjeljom. Na temelju tog učinka ovo istraživanje napravilo je aproksimaciju ukupnog učinka na čitavu industriju te **predviđa pad prihoda od oko 3% na godišnjoj razini, kao i posljedični pad plaća do 4%, te pad broja zaposlenih u maloprodaji.**

Ovakvi učinci imati će direktan **negativan učinak na rast BDP-a**, koji će zbog kumulativnog učinka pada prometa i pada potrošnje biti **manji za oko 0,4 postotna poena**. Neradna nedjelja imati će i negativan očekivani učinak na porezne prihode. Anticipira se 2 do 3% manji potencijalni prihod poreza na dobit, te **pad prihoda od PDV-a za oko 0,2% godišnje.**

Zbog ovakvih učinaka koji bi se kroz godine mogli akumulirati i time dodatno naštetiti maloprodaji, te zbog činjenice da je ovakav prijedlog protivan ustavnoj praksi, **preporuka Vladi je da u potpunosti odustane od uvođenja zabrane rada nedjeljom.**

Ukoliko to politički nije moguće, preporuka je da se pitanje rada nedjeljom direktno regulira kroz izmjene Zakona o radu gdje će se definirati ograničenja rada nedjeljom po radniku, umjesto po poduzeću. Konkretno ukoliko se ograniči radnicima rad nedjeljom na maksimalno

16 nedjelja godišnje poduzeća mogu sama raspodijeliti radnu snagu tako da ostanu otvorena tokom čitave godine.

I ovakav prijedlog generirao bi ili pad plaća ili troškove poduzećima za nadoknadu tih plaća kroz povećanje nadnica ili pad zaposlenih, no takav efekt svakako bi bio bitno manji od učinka izračunatog u ovom istraživanju. Poduzeća bi lakše mogla planirati radnu snagu nedjeljama i time bi bila manje prisiljena na rezove broja ljudi, te ne bi iskusila učinak pada prihoda. S druge strane poduzeća imaju problema u nalaženju radne snage, i kada bi zbog učinka ograničenja rada plaća određenim radnicima bila manja, postoji rizik da bi oni sami odabrali drugu industriju i time opet izazvali negativni učinak u maloprodaji (no ipak puno manji nego u slučaju prijedloga zabrane rada poduzećima). Prije uvođenja ovakvog rješenja vrijedilo bi razgovarati i sa radnicima koji rade nedjeljom, ponajprije jer u podosta poduzeća postoje radnici koji žele raditi nedjeljom kada im je dnevica veća. Ograničenje rada nedjeljom po radniku nije stoga idealno rješenje, već predstavlja kompromis usuglašavanja političkih ciljeva sa ekonomskih posljedica.

PRILOG

2019 prodaja po danu u tjednu i mjesecu				2020 prodaja po danu u tjednu i mjesecu				Razlika 2019 i 2020		
Mjesec	Dan	% mjesečnog prometa	% godišnjeg prometa	Mjesec	Dan	% mjesečnog prometa	% godišnjeg prometa	Mjesec	Dan	Razlika (%)
Siječanj	Pon	13.49%	0.65%	Siječanj	Pon	12.12%	0.72%	Siječanj	Pon	-0.79%
	Uto	13.58%	0.66%		Uto	13.78%	0.82%		Uto	12.03%
	Sri	16.89%	0.82%		Sri	13.78%	0.82%		Sri	-9.97%
	Čet	17.44%	0.85%		Čet	17.36%	1.03%		Čet	9.88%
	Pet	14.36%	0.70%		Pet	18.00%	1.07%		Pet	38.33%
	Sub	14.64%	0.71%		Sub	14.81%	0.88%		Sub	11.71%
	Ned	9.60%	0.47%		Ned	10.15%	0.60%		Ned	16.72%
Veljača	Pon	14.28%	0.71%	Veljača	Pon	13.91%	0.88%	Veljača	Pon	11.19%
	Uto	14.21%	0.71%		Uto	14.15%	0.90%		Uto	13.61%
	Sri	14.53%	0.73%		Sri	13.87%	0.88%		Sri	8.96%
	Čet	15.25%	0.76%		Čet	14.13%	0.90%		Čet	5.77%
	Pet	15.42%	0.77%		Pet	14.82%	0.94%		Pet	9.70%
	Sub	15.49%	0.78%		Sub	18.87%	1.20%		Sub	39.03%
	Ned	10.81%	0.54%		Ned	10.25%	0.65%		Ned	8.20%
Ožujak	Pon	12.71%	0.75%	Ožujak	Pon	16.23%	1.26%	Ožujak	Pon	51.40%
	Uto	12.46%	0.73%		Uto	15.56%	1.21%		Uto	48.03%
	Sri	12.68%	0.75%		Sri	13.04%	1.01%		Sri	21.94%
	Čet	13.19%	0.78%		Čet	13.82%	1.07%		Čet	24.28%
	Pet	17.65%	1.04%		Pet	14.71%	1.14%		Pet	-1.13%
	Sub	18.53%	1.09%		Sub	15.07%	1.17%		Sub	-3.53%
	Ned	12.78%	0.75%		Ned	11.56%	0.90%		Ned	7.28%
Travanj	Pon	15.69%	1.01%	Travanj	Pon	11.62%	0.85%	Travanj	Pon	-24.25%
	Uto	17.40%	1.12%		Uto	13.19%	0.96%		Uto	-22.51%
	Sri	13.57%	0.87%		Sri	16.74%	1.22%		Sri	26.17%
	Čet	14.09%	0.91%		Čet	19.68%	1.44%		Čet	42.76%
	Pet	14.78%	0.95%		Pet	15.31%	1.12%		Pet	5.92%
	Sub	16.82%	1.08%		Sub	16.14%	1.18%		Sub	-1.86%
	Ned	7.65%	0.49%		Ned	7.32%	0.54%		Ned	-2.16%
Svibanj	Pon	12.28%	0.87%	Svibanj	Pon	16.49%	1.18%	Svibanj	Pon	20.72%
	Uto	12.53%	0.89%		Uto	14.41%	1.03%		Uto	3.35%
	Sri	15.74%	1.12%		Sri	14.27%	1.02%		Sri	-18.50%
	Čet	17.26%	1.23%		Čet	14.89%	1.06%		Čet	-22.45%
	Pet	18.14%	1.29%		Pet	17.45%	1.24%		Pet	-13.57%
	Sub	14.59%	1.04%		Sub	19.83%	1.41%		Sub	22.14%
	Ned	9.46%	0.67%		Ned	2.66%	0.19%		Ned	-74.77%
Lipanj	Pon	13.34%	1.42%	Lipanj	Pon	16.60%	1.45%	Lipanj	Pon	-7.92%
	Uto	12.92%	1.37%		Uto	17.22%	1.51%		Uto	-1.32%
	Sri	13.36%	1.42%		Sri	14.27%	1.25%		Sri	-20.94%
	Čet	13.55%	1.44%		Čet	10.64%	0.93%		Čet	-41.91%
	Pet	14.43%	1.54%		Pet	15.38%	1.35%		Pet	-21.12%
	Sub	18.25%	1.94%		Sub	16.01%	1.40%		Sub	-35.09%
	Ned	14.15%	1.51%		Ned	9.89%	0.87%		Ned	-48.28%

2019 prodaja po danu u tjednu i mjesecu				2020 prodaja po danu u tjednu i mjesecu				Razlika 2019 i 2020		
Mjesec	Dan	% mjesečnog prometa	% godišnjeg prometa	Mjesec	Dan	% mjesečnog prometa	% godišnjeg prometa	Mjesec	Dan	Razlika (%)
Srpanj	Pon	16.26%	2.58%	Srpanj	Pon	13.19%	1.78%	Srpanj	Pon	-37.94%
	Uto	16.28%	2.59%		Uto	13.23%	1.79%		Uto	-37.88%
	Sri	16.37%	2.60%		Sri	16.01%	2.16%		Sri	-25.18%
	Čet	12.84%	2.04%		Čet	16.35%	2.21%		Čet	-2.59%
	Pet	13.13%	2.08%		Pet	17.02%	2.30%		Pet	-0.85%
	Sub	13.95%	2.21%		Sub	13.93%	1.88%		Sub	-23.62%
	Ned	11.18%	1.78%		Ned	10.27%	1.39%		Ned	-29.76%
Kolovoz	Pon	13.20%	2.24%	Kolovoz	Pon	16.05%	2.37%	Kolovoz	Pon	-5.03%
	Uto	13.22%	2.24%		Uto	13.56%	2.00%		Uto	-19.90%
	Sri	13.12%	2.23%		Sri	12.83%	1.89%		Sri	-23.66%
	Čet	15.99%	2.71%		Čet	13.24%	1.95%		Čet	-35.34%
	Pet	16.12%	2.74%		Pet	13.67%	2.02%		Pet	-33.78%
	Sub	16.75%	2.84%		Sub	17.31%	2.55%		Sub	-19.29%
	Ned	11.59%	1.97%		Ned	13.34%	1.97%		Ned	-10.11%
Rujan	Pon	16.70%	1.53%	Rujan	Pon	13.02%	1.09%	Rujan	Pon	-36.42%
	Uto	13.66%	1.26%		Uto	16.82%	1.40%		Uto	0.41%
	Sri	13.59%	1.25%		Sri	16.58%	1.38%		Sri	-0.56%
	Čet	13.81%	1.27%		Čet	14.08%	1.17%		Čet	-16.87%
	Pet	13.94%	1.28%		Pet	14.63%	1.22%		Pet	-14.39%
	Sub	14.23%	1.31%		Sub	14.72%	1.23%		Sub	-15.69%
	Ned	14.06%	1.29%		Ned	10.15%	0.85%		Ned	-41.13%
Listopad	Pon	12.77%	0.85%	Listopad	Pon	12.57%	0.87%	Listopad	Pon	-7.09%
	Uto	15.69%	1.04%		Uto	12.75%	0.89%		Uto	-23.31%
	Sri	16.28%	1.08%		Sri	13.00%	0.90%		Sri	-24.67%
	Čet	16.92%	1.12%		Čet	16.74%	1.16%		Čet	-6.65%
	Pet	14.02%	0.93%		Pet	17.51%	1.22%		Pet	17.86%
	Sub	14.31%	0.95%		Sub	18.05%	1.25%		Sub	18.98%
	Ned	9.99%	0.66%		Ned	9.37%	0.65%		Ned	-11.42%
Studen	Pon	13.64%	0.75%	Studen	Pon	17.04%	1.07%	Studen	Pon	27.34%
	Uto	13.35%	0.74%		Uto	14.11%	0.89%		Uto	7.75%
	Sri	13.21%	0.73%		Sri	13.08%	0.82%		Sri	0.95%
	Čet	14.04%	0.78%		Čet	13.98%	0.88%		Čet	1.51%
	Pet	17.25%	0.95%		Pet	14.56%	0.91%		Pet	-13.98%
	Sub	18.61%	1.03%		Sub	14.99%	0.94%		Sub	-17.94%
	Ned	9.91%	0.55%		Ned	12.24%	0.77%		Ned	25.87%
Prosinac	Pon	17.99%	1.06%	Prosinac	Pon	12.66%	0.87%	Prosinac	Pon	-26.09%
	Uto	19.61%	1.16%		Uto	16.94%	1.17%		Uto	-9.30%
	Sri	9.84%	0.58%		Sri	17.93%	1.24%		Sri	91.25%
	Čet	13.07%	0.77%		Čet	20.18%	1.39%		Čet	62.08%
	Pet	13.80%	0.81%		Pet	10.91%	0.75%		Pet	-17.01%
	Sub	13.83%	0.82%		Sub	12.67%	0.87%		Sub	-3.78%
	Ned	11.86%	0.70%		Ned	8.71%	0.60%		Ned	-22.89%